

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Присвячується
100-річчю
від дня народження

Скульптор
Григор Крук

Нарис життя і
творчості

Івано-Франківськ
2011

УДК – 78.07
ББК – 85.313(4Укр)6

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Протокол №8 від 27.09. 2011).

Автори: Вовк Мирон Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри мистецьких дисциплін Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Гнатюк Михайло Васильович – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри мистецьких дисциплін Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рецензенти: Шмагало Ростислав Тарасович – доктор мистецтвознавства, професор Львівської національної академії мистецтв;

Хом'як Лідія Василівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Вовк М.В., Гнатюк М.В. Скульптор Григор Крук: нарис життя і творчості /Мирон Вовк, Михайло Гнатюк. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011 – 91с.

Пропонована книга – дослідження життя і творчості видатного українського скульптора Григора Крука, митця широкого діапазону, залюбленого у внутрішній світ, індивідуальні характери людей, які зображені в його скульптурах промовисто і велично. Твори Г.Крука виставлялися у Лондоні, Мюнхені, Парижі, Римі, Відні, Нью-Йорку, Торонто та придбані Національними музеями багатьох країн світу. У книзі представлено низку документальних матеріалів з приватних колекцій, музеїв Львова, Івано-Франківська, Надвірної, Братишева, що містять значну цінність для збагачення та вивчення історії національної культури в контексті сучасності.

© Вовк М., Гнатюк М., 2011

© Гнатюк М., дизайн, 2011

© Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011

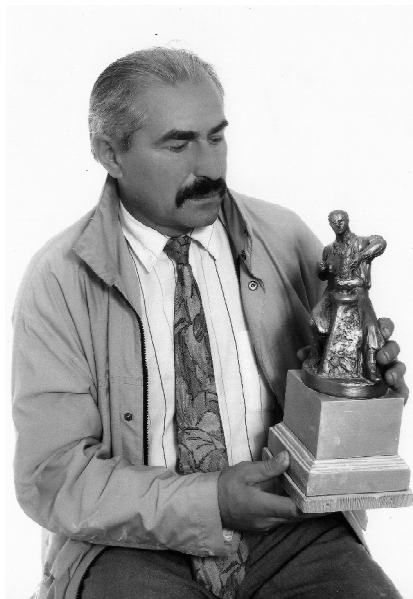
Великий майстер бронзи

Світ, у якому зароджувався і формувався мистецький талант вихідця з-під селянської стріхи в кінці XIX – початку XX ст. – це типове галицьке село із своїми правічними патріархальними традиціями, невсипущо повсякденною працею у поєднанні з глибоко укоріненою християнською мораллю і побожністю, що тісно перепліталися з казковою красою природи рідної землі, глибокими традиціями народного фольклору та образотворчого мистецтва. У лоні цієї природної ідилії виплекалась ціла плеяда яскравих мистецьких постатей, які через відсутність належних умов навчання, розвитку та самореалізації у Галичині, змушені шукати кращої долі поза її межами.

До кагорти самобутніх постатей з гордістю можна віднести найяскравішого представника Тлумаччини Григора Крука (1911-1988). Він вписав яскраву сторінку в історію національного мистецтва та залишив найглибший слід у його розвитку. Після закінчення місцевої чотирикласної утравістичної школи і річного навчання у містечку Нижнів Г. Крук розпочав опановувати мистецькі дисципліни у Станіславській школі деревного промислу, а згодом – Львові.

Ці школи стали для Г.Крука тим вищим щаблем його випробовувань, що дав можливість здобути ґрунтовніші теоретичні знання та практичні навички з різьби та рисунка.

Доленосний вплив на формування мистецького світосприйняття мало знайомство з скульптором, автором пам'ятника Івану Франку С.Литвиненком, різьбярськими та живописними школами старовинного міста, практична різьба над іконостасом для каплиці Духовної семінарії. Чотирьохлітнє навчання у школі декоративного мистецтва заклало добре підґрунтя для вступу до омріяного вищого мистецького закладу – Краківської академії.

Шестирічне навчання в одному з найпрестижніших мистецьких закладів Європи збагатило наполегливого студента новими теоретичними та практичними знаннями з основ проєкції, пластики. Григор Крук бере активну участь у культурно-мистецькому гуртку «Зарево», збірних мистецьких виставках Кракова і Львова, з'являються перші схвальні публікації про молодого, покладаючого великі надії, українського різьбяра. Після завершення з відзнакою Краківської академії мистецтв при сприянні професора Ягеллонського університету Богдана Лепкого Григорій Крук вступає і продовжує навчання у Берлінській академії.

Шлях у велике мистецтво скульптор розпочав після завершення другої світової війни, коли у 1946 році взяв участь у першій збірній виставці. Однак справжній успіх й всесвітнє визнання приходять до скульптора у середині 60-х років. Митець проводить вісім самостійних виставок, бере участь у конкурсі проєктів на спорудження пам'ятника Т.Шевченку у Вашингтоні, залучається до портретування мученика за Христову віру Йосипа Сліпого, погруддя Папи Римського Павла VI, за що отримує у Ватикані з рук Папи срібну медаль.

Мистецька спадщина скульптора становить понад 300 різьб і тисячу рисунків. Більша частина це невеличкі станкові бронзові різьби на тематику із життя галицького селянства: «Жінка біля теплиці», «Жінка з повісом», «Жінка з коромислом», «Селянин, що молиться», «Селянка з свічкою» та інші. Тому й не дивно, що серед мистецького світу Григора Крука ще називають «співцем селянської долі».

У портреті Крук виявився високо професійним майстром. Портрети Провідника ОУН Ярослави Стецько, Ольги Шкляр, Якова Гніздовського, Аристида Вірсти свідчать про велику повагу портретованих до майстра.

Привабливі й реалістичні його монументальні роботи, яких у скульптора, через відсутність замовлень небагато: пам'ятник виселенцям у містечку Гмюнд (Австрія), пам'ятник С.Петлюрі у Парижі, статуя Богородиці у Римі, пам'ятник Хрестителю України-Руси князю Володимирі Великому у Мюнхені.

Виставляючи і мандруючи різними культурно-мистецькими центрами Америки і Європи скульптор ніколи не приховував свого національного походження та української ідентичності.

Створивши численну галерею селянських постатей, портретів діячів громадсько-політичного та культурно-мистецького життя України, діячів Вселенської Християнської церкви, Григорій Крук вдихнув у світову емігрантську скульптуру неповторний національний духовний струмінь і стиль, назавжди залишившись сином християнського духу, сином української нації.

*Петро Боднарчук
краєзнавець, завідувач пришкільним
музеєм Григора Крука*

Скульптор

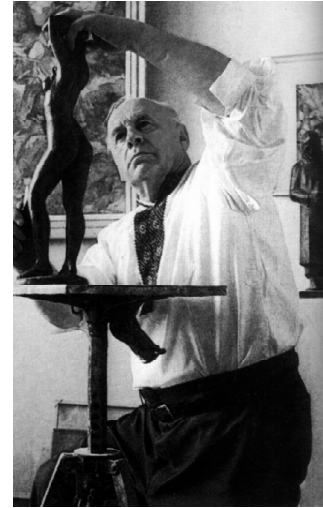
Григор Крук:

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ

В Івано-Франківську, з північного боку від Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, є невелика вулиця, що з'єднує вулиці Шевченка і Чорновола. Вона носить ім'я українського скульптора Григора Крука, який став помітним в мистецтві другої половини ХХ сторіччя. Його ім'я добре відоме і пошановане в діаспорі старого світу – Франції, Англії, Німеччині, Італії, Австралії, Канаді, тільки на Батьківщині про нього з'явилися перші публікації лише з 1988 року. З проголошенням незалежності України про Григорія Крука та його творчість заговорили в широких наукових та мистецьких колах. 1992 року з нагоди 90-х роковин від дня народження митця в Івано-Франківському художньому музеї відбулася наукова конференція, в якій взяли участь мистецтвознавці Олександр Федорук, Дмитро Степовик, Дмитро Кривавич, Роман Яців, Михайло Фіголь, Віктор Мельник, скульптори Роман Романович і Ярослав Мотика, художник Опанас Заливаха, краєзнавець Петро Боднарчук та інші. За її матеріалами опубліковано ряд актуальних досліджень. Проте життєвий і творчий шлях скульптора доповнюють щораз нові відомості, які свідчать про непересічну особистість і його багатогранну діяльність.

Вперше зіркове зібрання творів скульптура (25 одиниць) представили на початку березня 2010 р. в Українському домі в Києві, в рамках "Великого скульптурного салону". Колекцію надала Українська бібліотека імені Тараса Шевченка в Лондоні. Через місяць роботи Г. Крука демонстрували вже у Львівській картинній галереї. Обидві виставки мали неабиякий успіх, про них повідомляли засоби масової інформації та численні часописи. Нинішнього року у рамках святкування сторіччя від дня народження визначного українця запланована низка заходів: виставки, конференції, видання альбомів, статей, відкриття пам'ятника у його рідному селі Братишеві.

Про себе Григор Крук детально розповів у нарисі "Мій шлях до скульптури", з якого читач дізнається про складні життєві випробування, через які довелося пройти митцеві, щоб стати відомим. Але в умовах далекої чужини його переймала невгамовна туга за рідним порогом, побивання за долею своїх земляків - селян, яким присвятив значну частину творів. Немов усамітнений монах, Г. Крук жертовно працював у власній робітні в Мюнхені, з надією, що його скульптури побачать в Україні і згадають того хлопця, котрий малим "ліпив горшки і пас корову".

Панорама села
Братишева. 2010р.

Народився митець 30 жовтня 1911 року в селі Братишеві Станіславського повіту в родині гончара. У селі тоді нараховували понад 300 хат, збудованих з клецків (глини з соломою) або формованої сирівки (глини з половиною), пошитих соломою, мащених і побілених. Окрасою села були хіба що дерев'яна церква та цегляний шинок. Переважна більшість селян на Покутті жила бідно, найтяжче було безземельним, змушеним найматися на роботу до панів, котрі мали фільварки, сади, багато поля і визискували збідований люд.

Дід Григора Іван і батько Яків були гончарами (свого часу родина переїхала з-під Галича), мали кавалок поля, якого не вистачало, аби прогодувати сім'ю. Мама тяжко працювала на панському полі, заробляла тринадцятий сніп. Так ледь зводили кінці з кінцями. Як згадував пізніше Григір Крук, зароблене зерно благословляли, монотонно читаючи "Отче наш". А коли підріс, мусів крутити величезні жорна і молоти муку, здебільшого в суботу, коли не ходив до школи.

Узимку село було накрите глибокими кучугурами снігу і відрізане від світу. Діти здебільшого сиділи в хаті, грілися біля печі, годинами розглядали дивовижні

візерунки на замерзлих шибках вікон і спостерігали, що робиться надворі. Справжньою втіхою для них було літо. Григір пригадував, що малим любив висиджувати за хатою в тіні лопухів і ліпив з глини та болота хатки, церкви і мініатюрну скульптуру, а коли піднімав голову, бачив не тільки квітучі рослини, але й пурхання метеликів, які виблискували на сонці різними кольорами. Як переважна більшість дітей в селі, пас корову і, лежачи в траві, годинами спостерігав за хмарами, що пливли небом, вимальовував різні форми в уяві, наскільки вистачало фантазії. Одного разу Григор загубив корову -годувальницю сім'ї, яка ввечері сама прийшла додому. Темний ліс на "Вовчій горі", що навпроти Братишева, видавався малому хлопцеві таємничим і непрохідним. Інколи пробував себе в різьбі – ножиком вирізьблював з дерева Ангелів, яких бачив у церкві. Десятирічним почав відвідувати чотирикласну сільську школу, в якій за провини карали, а в п'ятому класі навчався в сусідньому селі Нижневі.

Родина Круків. с. Братишів.
20-ті роки XX ст.

Батько і дід займалися промислом, з місцевої глини виточували глечики, макітри, миски інколи оздоблювали орнаментом, випалювали в печі-горні, а в базарні дні їхали до Товмача, де їх продавали. На виручені гроші дід любив посидіти в шинку, інколи міг протринькати весь заробіток. Батько ж, навпаки, ходив до церкви, знав греко-католицький обряд, сам навчився читати і писати. Перебуваючи під час Першої світової війни в австрійській армії у Відні та Будапешті, вивчив німецьку мову. Йому не таланило в житті: перше одруження після семи років закінчилося смертю дружини та сина, і Яків Крук залишився з донькою Марією. Вдома була велика господарка, і, за наполяганням матері, він одружився вдруге. Цей шлюб і дав світові майбутнього талановитого скульптора та його молодшого брата Івана. Коли 1919 р. дід помер, батько перебрав його майстерню і почав заробляти на сім'ю ремеслом сам, віддав молодшого сина до школи. Батько брав активну участь у громадсько-просвітницькому житті краю, був членом товариства "Січ", відвідував різні заходи, навіть слухав промову Івана Франка у Станіславі, про що пізніше захоплено ділився враженнями. Діти жадібно всотували ці розповіді, які формували їхній світогляд, творчу уяву та розвивали емоційну сферу. Батько Григора був сільським трударем, доброю і побожною людиною. Він часто розповідав дітям про своє життя і живе спілкування з ними мало важливе виховне значення. Найголовніше – батько завжди навчав любити і наслідувати природу, а звідси і появилася її розуміння. Г. Крук пригадував, як одного разу дорогою з ярмарку вони повертали слухати музику органа, що лунала з костелу. Це справило незабутнє враження на малого Крука. Крім того, батько вправно формував з цементу хрести і статуетки Матері Божої, які в хорошому стані й нині на цвинтарі в Братишеві оберігають тамтешній спокій. Інколи брався і за малярські роботи, малював для церкви великі образи і вирізьблював до них рами. Цьому він навчився у Відні. Таких самобутніх художників називали "богомазами", і в народі вони користувалися певним авторитетом.

Малий Григор залюбки моделював з глини різні фігурки, які батько схвалював, киваючи головою. Найкраще йому вдавалися Ангели, які ще довго знаходилися у хатах односельців. Місцевий вчитель Василь Лукасевич запримітив своєрідні здібності хлопця і порадив віддати його до деревообробної школи в Станіславі, з директором якої - Євстахієм Меруновичем - був близько знайомий. Вдома з цього приводу тривалий час дискутували, на що краще Григору вчитися: на ремісника, вчителя чи священика. Вчитися на священикати і стати "правдивим паном" їм видавалося найпривабливішим. На навчання в гімназії Крукові батьки грошей не мали. Художньо-ремісничі, промислові, фахові школи тим часом існували у Львові, Чернівцях, Коломиї, Яворові, Вишніці, Ясіня, Косові і всюди були певні особливості їх існування та специфічні умови розвитку. Вони послужили дорогим багатом хлопцям-галичанам, які в подальшому розвинули свій талант в різних видах мистецтва і не тільки. Так, промислові школи закінчили: Іван Севера, Йосип Станько, Михайло Бринський, Андрій Коверко, Нестор Кисілевський, Михайло Черешньовський, Василь Кабин, Петро Баранюк, Микола

Крук Я. Надгробок.
50-ті роки XX ст.

Тимків, Василь Свида, Іван Гарапко, Михайло Тулайдан, Василь Смердул та багато інших відомих майстрів і художників.

Деревообробна школа у Станіславові, створена 1884 року з ініціативи Товариства педагогів як приватна столярсько-різьбярська школа, з 1891 року за рішенням сейму стала “Крайовою школою столярською” і перейшла на утримання краю. З 1926 року стала державною. На початках досягнення школи були незначними і управляюча рада навіть дозволяла учням вчительської семінарії відвідувати науку столярства і токарства. З 1891 р. тривалий час школу очолював Є. Мерунович, а вчителем з фаху працював Б. Божевич. Але з переходом 14 травня 1904 року до новозбудованого приміщення популярність школи зросла і дирекція вже навіть обмежувала набір учнів. Її авторитет піднявся перш за все завдяки фахівцям, які там працювали, та мистецьким виробам (різностильовим меблям) і попиту на них серед жителів міста і навколишніх сіл. Кількість замовлень дедалі збільшувалася, але не перевищувала потреби навчального процесу. Учні вивчали 15 предметів, тижневе навчання загалом становило 53-55 годин. Завданням школи було давати ґрунтовну підготовку в столярстві, токарстві і різьбі, відповідно до вимог вступу до інтелігентних і поступових в спеціальності столярів, токарів, навчання мало впливати на ушляхетнення їх смаку в художніх виробках з дерева, ознайомлювати учнів з різними стилями, що на орнаментах відзначаються добрим естетичним смаком [Ступарик 1998: 130]. Навчання тривало чотири роки і тільки першого року було платним, в подальшому учні самі заробляли 5 – 10 зр. 1894 р. у ній навчалися тільки два учні-русини [Діло 1894]. Старанні учні після першого року навчання отримували стипендію, а іногородні забезпечувалися житлом. Всім надавали безкоштовно медичну допомогу і забезпечували методичними і навчальними підручниками та приладдям. Кількість учнів у школі постійно зростала, але вона не могла задовольнити потреби підприємств у робітниках. 1925/26 н.р. Григор Крук проживав у ремісничій бурсі на 18 осіб, колишньому

Крук Г. Тарас Шевченко.
Рельєф. 30-ті р. XX ст.

Викладачі і учні Станіславської деревообробної школи. Директор Є. Мерунович (другий ряд четвертий справа), Г. Крук (останній ряд другий справа). 1925 р.

будинку Вчительської дівочої гімназії, яким завідував учитель Ліськевич. Нині це один із корпусів економічного факультету Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, на вулиці Шевченка, 82 [Головатий 2010: 204]. Після того, як інструктор деревообробної школи в Станіславі Франчук іронічно радив іти краще на столяра, аніж займати місце здібного учня, батьки мали надію, що на цьому навчання сина-художника закінчиться, але він і думати не хотів про інше. Ідея стати скульптором оволодівала ним щораз сильніше і він бувало з плачем вимолював відправити його до Львова вчитися далі різьби.

За сприяння вчителя Лукасевича Г. Крук в кінці 30-х років записався до Львівської художньо-промислової школи на скульптурне відділення. Тими роками її очолювали професори Валер'ян Крицінський і Ян Нальборчик. Школа внаслідок реорганізації 1929 року стала називатися "Державна технічна школа імені Станіслава Щепановського". Навчання тривало 5 років, де упродовж перших двох вивчали композицію, орнамент та студії живої і мертвої натури. Головним предметом на третьому курсі були студії живої фігури людини. На скульптурному відділенні їх вів професор Я. Нальборчик. Він також викладав рисунок, скульптуру і пластичну анатомію на другому і четвертому курсах [Шмагало 2005: 169]. Г. Крук навчався із талановитим молодим різьбярем Антоном Павлосем, який пізніше емігрував до Америки і передчасно помер. Своєрідний світогляд і уява хлопця з села, який не одразу розумів складних обов'язкових академічних завдань, не дозволяли успішно вчитися, тому він часто ставав об'єктом критики.

Так, професор Нальборчик радив краще стати кравцем і навчитися спочатку пришивати гудзики, що юнака дуже ображало. До того ж за довгий язик його виселили з інтернату, який утримував митрополит Андрей Шептицький, і студент опинився на вулиці без будь-яких засобів існування, але повертатися додому не хотілося. За порадою вчителя Франчука майбутній митець попросився на роботу і навчання до столяра і різьбяра Андрія Коверка – випускника деревообробної школи в Коломиї, тоді власника іконостасної майстерні у Львові. У нього Григор почав добре заробляти, хоча стругання дощок було важкою роботою. Зате він міг уже дещо із заробітку відкласти, щотижня навіть пересилав додому пачку фірмових цигарок, аби батьки бачили, що справи у нього покращилися. Тим часом А. Коверко працював над іконостасом для каплиці Львівської духовної семінарії і при монтуванні його на об'єкті Григор вперше побачив

Митрополита Йосифа Сліпого. Вечорами Г. Крук навідувався до майстерні скульптора Сергія Литвиненка, з яким познайомився ще 1927 р., і виготовляв для нього і його знайомих меблі та виконував інші роботи, навіть позував, коли той ліпив пам'ятник "Каменяра" на могилу Івана Франка, а то й робив кайло. А повчитися у С. Литвиненка було чому. Уродженець Полтавщини з відзнакою закінчив Краківську академію мистецтв, був активним членом і головою української громади. Він побував у Парижі, де виставляв свої твори, а 1930 року у Львові відкрив власну майстерню і став працювати творчо. На той час там бракувало високопрофесійного митця скульптури і С. Литвиненко зайняв перші позиції в цьому виді мистецтва. А. Коверко займався переважно деревом (здебільшого виготовляв меблі та іконостаси). Отож для енергійного і працювотого

Пам'ятник на могилу Івана Франка у Львові. Проект. 1931р.

С. Литвиненка відкрилося велике поле діяльності, замовлень на портрети і пам'ятники було вдосталь і він потребував помічників. До того ж він знаходив час і на педагогічну діяльність. У нього стали працювати й навчатися Микола Сагайдаківський та Григор Крук [Андрусів 1987: 165]. Його майстерня заповнена свіжими моделями і проектами та була місцем зустрічі багатьох представників мистецтва і загалом культурного життя Львова. Творчість С. Литвиненка надихнула молодого скульптора на подальші студії. Заробивши деякі гроші і ставши певний час незалежним, Г. Крук вже мріяв про навчання у Краківській академії мистецтв.

Принагідно зауважимо, що студентів, вихідців з Галичини у академіях Європи в різні часи було чимало. Так, Ярослав Пстрак навчався в Мюнхенській академії мистецтв, І. Труш, О. Новаківський, М. Бойчук, І. Северин, О. Сорохтей, М. Зорій, Р. Сельський, Д. Іванців, І. Кейван – випускники Краківської академії, Ю. Крайківський та Ю. Панькевич – закінчили Віденську академію мистецтв, в Парижі навчався С. Гординський та інші. Тож прагнення 19-річного юнака долати значні перешкоди на шляху до опанування мистецтвом скульптури виглядали природньо. Краківська академія мистецтв – найстаріша мистецька школа Польщі. Її програми та ідеологія формувалися в умовах багатьох змін напрямків та стилів протягом тривалого часу. Саме Краківська школа мала вагомий вплив на формування європейської мистецької думки. Вона відіграла важливу роль у житті видатних художників, які проявили себе в усіх видах пластичного мистецтва. Тож прибувши пізно ввечері до Кракова і блукаючи старим містом, майбутній

Г. Крук з власною роботою. Краків. 1935 р.

скульптор присів втомлений на лавку і заснув. Посеред ночі його розбудили дві молоді дівчини, які хотіли забрати незнайомця з собою, але він злякався їх і втік. Наступного дня Григор, однак, аби бути зарахованим до академії, мусів представити дві власні скульптури та малюнки. Якщо роботи в матеріалі у нього були, то з малюнками виникла проблема і він їх позичив у товариша. Так “склав” екзамен і, не маючи матури (гімназійної освіти), був зарахований вільним слухачем. Професор Ф. Вигживальський зі Львова попередньо дав рекомендацію і порадив йти на навчання до професора Ляшчки - не тільки великого скульптора, а й великого педагога, в якого навчалися студенти переважно зі Східної Галичини.

Коли Г. Крук вперше переступив поріг навчальної аудиторії, то побачив одногрупників, значно старших за себе. Натурниця, помітивши юного незнайомця, відмовилася позувати, і лише прихід професора Ляшчка в аудиторію змусив її виконувати свою роботу і не звертати на нього увагу. Г. Крук із вдячністю згадував свого професора, який був не тільки чудовим фахівцем, але й по-батьківськи піклувався про нього. У Ляшчки також навчалися в різні часи такі видатні митці: Сергій Литвиненко, Михайло Гаврилко, Наталка Мілян, Нестор Кисілевський та інші. Професор мав значний

досвід роботи, свого часу закінчив приватну школу різби Яна Кринського у Варшаві, навчався в академії Юліана в Парижі, а також у Національній мистецькій школі. 1899-1934/35 рр. очолював кафедру різби й майстерню твердих матеріалів: металу, гіпсу й кераміки. Видатного майстра і шанованого вчителя професори академії періодично обирали ректором. Загалом педагоги відзначалися нестандартними поглядами на мистецтво і дотримувалися певних принципів викладання. Так, Ляшчка був прихильником еkleктичного академізму, Поплавський обстоював

Члени товариства
“Просвіта” і студенти
(в центрі заступник
голови професор
Богдан Лепкий).
Краків. 1936 р.

класицистичний академізм. У міжвоєнний період в академії працювали такі авторитетні професори, як Пауч, Яроцький, які організували лекційні курси, бували на пленері в Карпатах, де малювали картини на гуцульську тематику. Тоді у Краківській академії збільшилася роль теоретичних і допоміжних дисциплін: історії мистецтва, архітектури, анатомії, значну увагу приділяли вивченню технології, хімії, засвоєнню мистецьких технік тощо [Materialy 1965: 190]. Загалом викладачі були гуманними і демократичними до студентів, атмосфера сприяла розвитку мистецьких здібностей. Це підкреслював і сам Г. Крук: «Тут панувала атмосфера французької культури, котра мене, простого сільського хлопця, полонила і ошасливила» [Kruk 1986: 10].

1931 року на різних відділеннях навчалися: Йосип Косараб, Володимир Продан, Ярослав Лукавецький, Марія Гарасовська, Михайло Зорій, Денис Іванців, Юрій Кульчицький, Ярослав Крисневич, Богдан Стебельський, Нестор Кисілевський, Микола Сагайдаківський, які спілкувалися часто на перервах між заняттями та на вечірніх студіях з рисунку професора Сіхульського, що інколи затягувалися й до десятої години. Загалом у вищих навчальних закладах Польщі в 30-х роках навчалось близько 400 юнаків і дівчат зі Східної Галичини. Найбільше їх було у Кракові, де вирувало українське життя: діяли філії товариств «Просвіти» і «Рідної школи», працювали театральний гурток, хор, оркестр струнних інструментів. Студентів об'єднували українські громади, які мали свої приміщення, радіо, українську пресу, що виходила у Львові, ідальню, де могли харчуватися всі бажаючі.

Старше покоління українських професорів – літературознавець, перекладач і педагог Богдан Лепкий, географ-енциклопедист Володимир Кубійович, а також І. Зілинський, Р. Коритовський, І. Фещенко та інші, проводили заходи навчального, патріотичного і виховного спрямування, всяко заохочували і підтримували студентів у їх починаннях. Особливо багато праці у розбудову українського життя в Польщі тими роками вклав заступник голови краківської «Просвіти» професор Б. Лепкий, навколо якого гуртувалася українська наукова еліта. Його домівка завжди була відкрита як для старших відвідувачів - професорів, так і для молодих студентів, які милувалися колекціями творів відомих художників і залишили найкращі спогади про свого наставника. Б. Лепкий був ерудованою, доброзичливою людиною, який за всяку ціну старався допомогти молодим художникам. Особливо багато він робив для “Зарева” (1933) – мистецького

угруповання, що об'єднувало молодих митців різних навчальних закладів. Найбільше в ньому було студентів Краківської академії мистецтв. Богдан Лепкий мав неабиякий авторитет серед українських і польських професорів. Він не тільки сприяв створенню “Зарева”, а й допомагав його членам отримати дозвіл збиратися і працювати при Ягелонському університеті. За це студенти обрали його почесним головою.

Ініціаторами створення гуртка в Кракові стали молодий живописець Денис Іванцев та скульптор Нестор Кисілевський. Д. Іванцев головував у ньому від 1933 до 1936 р., а з 1936 до 1940 р. – Б. Стебельський, далі його змінив Е. Козак. Угруповання нараховувало 10-14 постійних учасників, значна частина належала до нього формально. Назва «Зарево» відповідала статусу мистецького об'єднання, завданням якого було пропагувати і розвивати українське новітнє образотворче мистецтво [Аронєць 2008: 18]. Активну участь у роботі товариства брали скульптори Нестор Кисілевський, Григорій Крук, Наталка Мілян, Михайло Черешньовський, маляри та графіки Мирон Білинський, Євген Божик, Андрій та Марія Гарасовські, Володимир Добрянський, Михайло Зорій, Юрій Кульчицький, Михайло Кліт, Андрій Наконечний, Ярослав Красневич,

Г. Крук на вулицях Кракова. 1936р.

Володимир Продан, Богдан Стебельський, Аріянда Шумовська, Роман Сеньків та інші [Денисюк 2008: 24]. Окрім щорічних виставок-звітів, що проводилися у приміщенні «Просвіти», члени гуртка організовували тематичні вечори-вшанування відомих митців, письменників, діячів культури. Найчастіше такі заходи проводили Б. Стебельський і М. Черешньовський – національно свідомі, патріотично налаштовані студенти, що відзначалися організаторськими здібностями. Гуртківці намагалися бути на видноті у мистецькому житті Галичини, брали участь у виставках у Львові (вперше це відбулося в кінці 1934 – початку 1935р.) тощо.

Життя українських студентів у Кракові не було безтурботним. Вони часто голодували і для них влаштовували добродійні заходи, обіди. Не завжди обходилося без проблем і для самого Крука. Якщо вступний іспит Григор склав позиченими малюнками, то це не залишилося в подальшому без уваги. Так, одного разу професор Сіхульський на вечірніх студіях з рисунку побачив роботу Крука і закричав: “Хто тебе допустив в Академію, через які двері ти зайшов?” Хтось із студентів прошепотів:

“Через ті самі двері, що й Ви” [Kruk 1986: 10]. Це заняття на довго відбило охоту майбутньому митцеві до малювання, деякий час він займався тільки скульптурою. І лише коли випадково натрапив у книжці на висловлювання Анрі Матісса: “Хто не вміє малювати добре, нехай намагається малювати погано” [Kruk 1986: 10], то багато чого зрозумів і в подальшому навернувся до академічного малювання з натури, по-іншому почав сприймати рисунок, загалом творчість, критерії оцінювання в мистецтві, і запитував себе: «Хто взагалі володіє мірою доброго чи поганого малювання?». “Мірилом” є сама людина, зі своїми світоглядом, знаннями і досвідом. Проте студент має усвідомити, що добрий малюнок - це грамотний, академічно правильний, вивірений малюнок, який на початках просто необхідний, аби в подальшому вміти творити власні образи.

Професор К. Ляшчка і студенти. Середина 40-х років.

Професор Богдан Лепкий опікувався Григором Круком: допоміг йому отримати замовлення на оформлення бічного вітваря греко-католицької церкви Св. Норберта, заснованої ще у 18 ст., що значно підвищило його самооцінку, додало впевненості у власні сили. Пізніше Б. Лепкий відрекомендував його директорові Музею народних промислів у Кракові Станіславові Тілю з проською направити на кілька місяців навчатися до Берліна. Але молодому студентові таке скерування видалося не вельми привабливим і замість того, аби дякувати за турботу, він навіть смів заперечувати - мовляв, вивчати скульптуру треба в Італії чи Франції, а не в Німеччині. Проте Станіслав Тіль добре розумів, що запальному хлопцеві потрібно, і, усміхаючись, заспокоював його гарячкову вдачу.

До Берліна треба було їхати з паспортом, який коштував дорого. Аби отримати його дешевше, ректор Академії Фридерік Пауч повинен був дати довідку про необхідність продовжувати навчання у Німеччині. Однак той відмовив, мотивуючи тим, що треба спочатку засвоїти все краще, що є в Польщі, а вже потім їхати за кордон. Через деякий час Григор знову звернувся за допомогою до директора музею і цього разу йому вдалося отримати паспорт безкоштовно.

1937 р. 26-річний скульптор, надзвичайно щасливий, сповнений надій, спраглий навчання і творчості, не знаючи, що наближаються важкі часи світової війни, яку готує Німеччина, вирушив до Берліна. Місто справило на Григора Крука приголомшливе враження - велике скупчення людей, транспорту відштовхувало і видавалося чужим. Директор українського інституту Іван Мірчук, незважаючи на рекомендацію Б.Лепкого, зустрів юнака з прохолодою і заявив: Берлін потребує лікарів, економістів, ну, може, ще архітекторів, але митцям немає перспективи. Глянувши на розчарованого студента, дозволив залишитися в гуртожитку два тижні. Цей час Г. Крук використав для ознайомлення з пам'ятками архітектури, відвідування музеїв, пам'ятаючи настанови професора Лепкого: "Музеї - це великий ліс творчої сили людського духу, що виникав на протязі століть. Ти будеш захоплений до кінця життя. Але дивись, щоб ти не заблудився в цьому лісі і не забув корені своєї батьківщини" [Крук 1986: 12]. У Берліні діяла Українська студентська громада, Український науковий інститут і Українське національне об'єднання.

Школа Владислава Яроцького і Стефана Філіпкевича. Другий з права останній ряд Г. Крук, поряд М. Гарасовська перша з права, Сівецький (родом з Галича), М. Зорій другий зліва, Я. Лукавецький третій ряд другий зправа. Краківська академія. 1933 р.

Під впливом побаченого молодий Крук вперше задумується над проблемами творчості. Вже тоді він знайомиться з українським скульптором, портретистом Федором Ємцем, родом із Харкова, який працював на посаді професора у Берлінській академії мистецтв. Його твори подобалися Круку і він відчував до них щирі симпатії. За посередництвом Ф. Ємця Крук потрапив до професора Альфреда Фоке, який завідував відділенням скульптури, і навіть почав там працювати. Але термін проживання в гуртожитку закінчився, Григору наказали негайно покинути Берлін і дали гроші на поїздку до Кракова. Той подякував за гроші і за них купив місячний проїзний квиток міською залізницею до Академії. Коли І. Мірчук довідався, що студент ще в Берліні, він розгнівався і розпорядився виселити його з гуртожитку. Комендант спробував виконати це розпорядження, але впертий Крук вчинив відчайдушний спротив і вони довго штовхалися у вузькому коридорі, а коли студент відчув, що може опинитися на вулиці, озброївся кухонним ножом. Адміністрація інституту вирішила більше не втручатися в його подальшу долю і залишила в гуртожитку. Проте Григор не отримувал, як раніше, харчування і потайки брав хліб із запасних полиць. Він голодував, і співробітники інституту, бачачи його змарніле обличчя, доброзичливо радили повернутися додому. Відправити Григора поїздом до Кракова доручили професорові Зенону Кузелі – родичеві професора Лепкого з Кракова. Коли вони стояли на вокзалі біля віконця каси, Г. Крук стримав його руку і просив не купляти квитка, бо це даремно – додому все одно не поїде. Він переконував професора, що хоче працювати і удосконалювати майстерність у Берліні, що у Братишеві глиняна хата і він там зачакне. Спонтанічний професор мав виконати доручення ректора, але, співчуючи студентів, не зміг прийняти рішення. Тоді Григор попросився з ним і залишив його посеред вокзалу.

Блукаючи вулицями великого міста, він шепотів молитви, які навчила мати, і ніби у сні наближався до Академії, а тоді провокуюче перейшов дорогу професорові Фоке. Той побачив розпач студента і спитав, що трапилося. Крук відповів лише, що голодний. Професор знайшов дещо перекусити, вислухав його невтішну розповідь і вирішив: “Ти нікуди не поїдеш, будеш у моєму класі. Я потурбуюсь, щоб у тебе була стипендія. А поки що залишайся в гуртожитку”.

Він одразу зателефонував Мірчуку і через декілька днів Г. Круку призначили 80 марок стипендії, що видалося йому багатством. Він знайшов дешеvu квартиру неподалік академії і був щасливий [Крук 1986: 12].

Професор Фоке і надалі допомагав отримувати дрібні замовлення - найчастіше це були посмертні маски. Після зняття маски з відомого художника Георга Шрімфа, Крука стали вважати спеціалістом з такого виду робіт і з'явилися інші замовлення. Одного разу директор академії особисто дав доручення виготовити маску живої артистки, яка таким способом захотіла ошчасливити свого нареченого. Молодий Крук з острахом взявся до роботи. Обережно, шар за шаром, накладав гіпс на обличчя красуні, переживаючи, аби та не задихнулася. Коли закінчив роботу, вона лише промовила: "Слава Богу", те саме подумав і юнак.

У передвоєнні роки про ранній період творчості в інтерв'ю зі скульптором Ю. Луцький писав: "...приємно зайти до просторої салі Берлінської Академії Мистецтв, де в кутку працює наш молодий різьбяр Гриць Крук. На столах розставлені його твори та проекти і вже на перший погляд можна пізнати, що в них інакша душа, як у всіх інших, якими заставлена решта салі. Ці інші - це німецькі твори, що своїм холодом сильно контрастують із соняшним спокоєм творів Українця. Гриць Крук це один із наймолодшої генерації наших різьбярів, майже зовсім невідомий нашому загалові" [Луцький 1939: 8]. У своїх перших інтерв'ю Г. Крук дешо збентежено згадував про художньо-промислові школи, Станіславську, Львівську, мабуть, тому що не тільки певний час доводилося там навчатися, але й чути не дуже приємні речі про свої здібності. Проте він живо і захоплено розповідав про чотирьохрічне навчання різьби у професора Ляшчки в Краківській академії мистецтв, "де набрав він кінечних підстав без яких, як каже, небезпечно пускатись відразу заграницю" [Луцький 1939: 8]. І вона його манила, особливо Італія, але тим часом вона була недосяжна. Скульптор згадував Берлінську академію мистецтв і професора Фоке, який всяко допомагав удосконалюватись і пробиватись в житті і, загалом, прихильне ставлення німців не тільки до нього, але й до українського мистецтва. У творчості Г. Крука переважала українська тематика: проекти і виконання пам'ятника Борцям під Крутами, погруддя М. Лисенка, В. Стефаніка, С. Петлюри. У робітні митця - струнка скульптура "Мадонна" спокійним поглядом наче стереже це місце української музи серед чужого моря [Луцький 1939: 9].

З приходом до влади в Німеччині націонал-соціалістів, особливо з початком Другої світової війни, в академії відбулися серйозні зміни. За розпорядженням міністерства звільняли професорів, одружених з євреями, або пропонували їм розлучитися. Професор Фоке на це не погодився, і був звільнений. Григорій Крук втратив не тільки свого опікуна, а й стипендію. Проте завдяки приватним замовленням міг навчатися далі. Він вступив до класу Арно Брекера і удосконалював роботи з натури, розширив знання про красу людського тіла. Григорій переконався, що основи, яких навчав професор, є передумовою успішної подальшої творчості кожного скульптора, незалежно від його особистого майбутнього стилю чи манери.

Г. Крук. Берлін. 1941 р.

З початку війни Г. Крук не мав ніяких звісток від батьків. На душі було тривожно, до нього доходили повідомлення, що навколо Станіслава бомбили села. Він не знав нічого про долю своїх друзів у Кракові. Думки роїлися в голові і не давали спокою, шораз повертався в уяві до батьків у рідному Братишеві, опікунів і знайомих людей. Григір вирішив отримати дозвіл на поїздку додому і йому допоміг у цьому професор кераміки Гіль, який дістав перепустку. Цю подію Г. Крук вирішив відсвяткувати в кафе, де випадково натрапив на професора Фоке. Той зрадив зустрічі і повідомив, що новий ректор Академії - його колега, але фанатичний нацист, тому треба бути обережним. Вони довго розмовляли, поки не побачили неподалік за столиком одну пару: дама поїла кавою безрукого солдата, що справляло жахливе враження – і обидва митці зрозуміли безглуздість війни. Наступного дня Григір поїхав поїздом до Кракова, і хоча місто не було зруйноване, повсюдно відчувалася трагедія. Далі він поїхав до Станіслава, звідки добрався пішки додому. Скульптор пізніше згадував ту зустріч, коли батьки дивилися на нього як на примару і, плачучи, обіймали. Два тижні минули дуже швидко, він ще встиг бачитися з М. Зорієм і довелося знову прощатися. Це було особливо важко, бо відчувалося, що назавжди.

Г. Крук все життя з вдячністю згадував професора Фоке, який ніколи не нав'язував учням свого стилю у роботі, враховував їхні індивідуальність і талант. Саме такого підходу в навчанні бракувало Г. Круку, для якого джерелом творчості був світ і образи його батьківщини. Він подружився з добродушним професором Фоке, багато навчився, виконуючи його приватні доручення.

З часом коло знайомих українського скульптора розширилося. Він зблизився з Федором Ємцем, котрий виконував портрети видатних діячів політики і культури. І коли його призначили професором Академії, Г. Крук мав учителя, з

М. Зорій з дружиною і Г. Крук у містечку Нижнів. 1943 р.

яким міг спілкуватися рідною мовою. Григор працював у свого земляка на зелених насадженнях біля озера Ванзее, де познайомився з донькою гетьмана Павла Скоропадського Єлизаветою, яка теж була скульптором. Їй подобалися Крукові роботи, і вона спонукала батька дати згоду на малювання його портрету. Для Григора це була велика честь. Після цього він був запрошений на прийом, де серед гостей, поряд з гетьманом, його бачив І. Мірчук. Крук довго не міг забути, як той хотів відправити його додому.

В Академії мистецтв Г. Крук подружився з професором Гітцбергером, який керував відділенням різьби на дереві і мав багато приватних добре оплачуваних замовлень. Гітцбергер одразу оцінив його здібності і призначив своїм асистентом.

Професор залучав Григора разом з іншими студентами до подібних робіт і це давало змогу покращувати матеріальне становище. У Берлінській академії мистецтв майбутній скульптор познайомився з іншими професорами-скульпторами, серед яких були А. Брекер і А. Кранц. Тим часом він і сам став працювати над проектами пам'ятників для українських міст і мріяв здійснити їх в натурі. Тоді ж він створив проект пам'ятника Козацтву, ідею якого виношував давно: на високому постаменті козак з шаблею в руці вихиляється в човні.

1940 року закінчив навчання в академії і був відправлений на господарські роботи в село, але через рік повернувся до Берліна. 1942 році взяв участь у виставці, що проходила в стінах Академії мистецтв. Тоді виставляв проекти і твори на українську тематику: «Чайка з двома козаками», проект пам'ятника «Запорозжці над Дніпром». Для Києва підготував композицію з кобзарем, у ногах якого чотири козацькі голови – водографі. Жінка з Христом – проект пам'ятника мученикам Львівських в'язниць 1941 року.

У Берліні Григир зголосився до професора Брекера і отримав дозвіл працювати у його ательє у Вріцені. Разом зі скульптуром Бернгардом Гайлігером він мав змогу творити за власним бажанням, незважаючи на допоміжні роботи для державних установ. Війна наближалася до завершення і всіх мобілізували до «народного штурму». Г. Круку вдалося його уникнути, він відбув до міста Бальдгама в Баварії, де відшукав професора Торака, який дуже добре його прийняв. Тими роками українці масово емігрували до країн Європи, Америки, вбачаючи реальну загрозу від радянської влади. І дарма, що там їм залишався тільки вічний сум і ностальгія душі та мрія у думках про батьківщину. Унікальний випадок у розвитку світової науки, коли представники нації на чужині розвивають науку і мистецтво. Проте, як підкреслив В. Карпенко: «Тривале перебування на чужині наклало свій відбиток на наших колишніх співвітчизників. Притупилась властива українцям безпосередність – стали вони поважні та стримані. Національна вайлуватість витіснилася німецьким практицизмом і пунктуальністю. Звичний стан, коли душа нарозхрист, змінився на помірковану економність» [Карпенко 1998: 63]. Змінювався і Григор Крук, але туга за Батьківщиною, брак українського середовища не зламали його волі. А, навпаки, він знаходив розраду в роботі, сконцентровував увагу на головному – наповненні своїх творів українським змістом, і талант його розкривався щораз сильніше.

Одна з найбільших громад українців за кордоном була у Німеччині. Після війни тут нараховувалось приблизно 400 тис. осіб. У Мюнхені українці мали літні табори пластунів, товариство «Рідна школа» (1966), Український інтернат, але найбільшим дітищем української науки і культури став Український вільний університет, утворений 1921 р. у Відні, невдовзі переведений до Праги, а на кінець війни до Мюнхена. Його засновники розуміли, що цей «Храм української науки» збереже всі духовні і матеріальні здобутки, які при нагоді будуть перенесені на батьківщину [Карпенко 1998: 15].

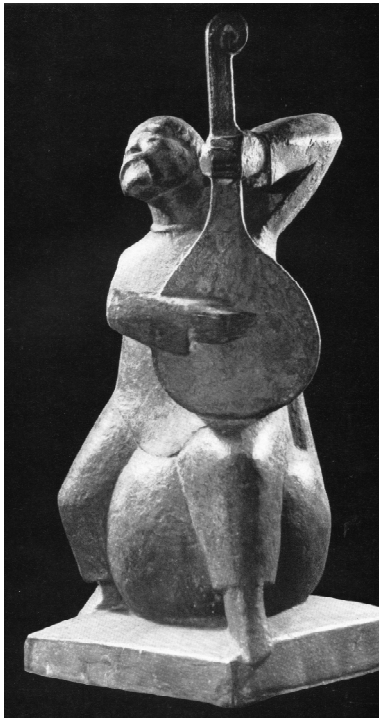
Через деякий час Г. Крук довідався про українських втікачів у Мюнхені, що жили у казармі військ зв'язку. Одразу пішов туди і випадково знайшов свого брата Івана. Радості не було меж – вони тепер удвох. Григир почав працювати вчителем пластики і малювання в UNRRA. З приходом радянських військ 1945 року Круки перебралися до Мюнхена. Іван одружився і в нього народилося двоє дітей. Він відкрив крамницю харчових продуктів, а Григор займався виключно скульптурою. 1952 року брат несподівано помирає і Григор опікувався його молодшим сином. Аби пережити втрату, він вирушає до Парижа, де знайомиться з українським міністром-емігрантом Шульгіним. 1954 р. той допоміг Г. Круку організувати персональну виставку робіт в галереї Vadimeg. Вступне слово до каталогу написав директор Національного музею в Парижі Жан Кассон. Одну

Г. Крук. Дитяча група.
Бронза. 1944 р.

роботу придбав тоді німецький посол у Франції. Директор музею просив скульптора залишитися у Парижі, але він за сприяння українського єпископа Івана Бучка отримав стипендію від Академії мистецтв у Римі і два роки там працював.

Перші повоєнні роки працював професором різби в університеті для чужинців і вийшов на одне із перших місць серед українських митців у Західній Європі.

Г. Крук. Бандурист. 1958 р.

Навчання у провідних академіях дало змогу розвинути вроджені здібності і заклало міцний фундамент творчої особистості на майбутнє. З 1950 років Г. Крук вже мав у своєму доробку декілька серій оригінальних творів, які виставляв у мистецьких центрах Європи та Америки. Період від 1952 до 1962 року видався найбільш продуктивний. Він влаштував вісім персональних виставок (деякі спільно з малярем С. Борачеком) і щороку брав участь у групових виставках. Така активна творча діяльність, а він виставляв сімнадцять, двадцять вісім і тридцять п'ять творів, поставила його в один ряд із провідними митцями діаспори. Не дивлячись на це, В. Кивелюк пише: "Крукові приходиться плисти проти течії. Власне їхнє середовище не мало мистецьких традицій і бажаючи поповнити недостачі мистецького знання, їм доводилося здебільшого жити за кордоном, де вряди-годи з мистецтва, а нерідко і з фізичної праці можна було існувати і сьак-так зводити кінці до купи" [Кивелюк 1962: 25]. Загалом тими роками Г. Крук в своєму доробку вже мав близько двох сотень робіт. У містах Європи і Америки він відвідує музеї, з багатьма українськими митцями заводить знайомство: в Парижі - з малярем О. Грищенком, у Лондоні - з проф. Р. Лісовським, у Відні - з художницею-майстром емалі М. Дольницькою та громадським діячем А. Жуком. У Нью-Йорку він поновив знайомство з М. Морозом, М. Дмитренком, П. Мегиком, П. Андрусевим, С. Рожком та іншими. У Римі він подружився з сучасними митцями, вивчав унікальні колекції Ватикану та інші пам'ятки Вічного міста. Це був період продуктивної творчої праці. Після

повернення до Мюнхена Григійр Крук почав працювати у власному ательє на вул. Елізабет і виставляти роботи в Нью-Йорку, Лондоні, Римі, Дубровніку, Штутгарті, Мюнхені, Берліні та інших містах. Він створив понад 300 скульптур. Його майстерня стала своєрідним офісом для приїжджих до Мюнхена українців. Перебуваючи там, скульптор Леонід Молодожанин (Лео Мол) зустрічався з Григором Круком, який ніколи не нарікав на нестачу часу, а з властивим йому гумором сердечно приймав відвідувачів.

Перше мистецтвознавче дослідження творчості Григорія Крука, видане Української Спілкою Образотворчих мистецтв, здійснив Святослав Гординський. *джерело.*) Він відзначив неабияку активність Крука, Павлоса та Мухина. Вони працюють і ставлять перед собою свідомо значущі суто образотворчі проблеми, яким зуміли дати роз'яснення в низці мистецьки завершених творів. Творчість згаданих митців притягує до себе нашу увагу різними талантами, які ми могли б зібрати в три пункти: техніка, проблема ідеї та форми і український зміст [Гординський 1947: 7-8].

С. Гординський звернув увагу на високий технічний рівень, стиль і завершеність робіт Г. Крука, його вміння оперувати матеріалом. Образотворча ідея і форма у роботах скульптора взаємопов'язані, це надає їм правдивості. Твори Г. Крука – це твори українського митця, наділеного певним менталітетом, психологією, дотриманням сюжетно-тематичної спрямованості. Чимало запозичив митець від архаїки та античної різьби (деяку статуарність і статичність), проте роботи відзначаються внутрішньою динамікою, “в них пульсує жива кров”. Якщо завданням мистецтва є “відкривати внутрішній світ, метафізичний образ речей та істот” [Гординський 1947: 9], то роботи Г. Крука найтипніше вирішують ці завдання. З особливим вмінням і майстерністю він розкриває внутрішній образ у портретах. Брилуваті і масивні форми творів скульптора передані з внутрішньою експресією, впевнено і сильно. У них відчувається споконвічний зв'язок із землею, так званий “селянський комплекс”, і водночас вони технічно досконалі. Виходець з галицького села на підсвідомому рівні відтворив масивні селянські постаті, які в складних, а часто й сурових умовах, працюють на землі. Як підкреслює С. Гординський: “Крукові селянські постаті, масивні і брилуваті, наче шойно зліплені з глини в перший день сотворення світу. Це та первісність, що береже життя в найперших моментах його постання і пробудження, самоусвідомлення” [Гординський 1947: 10].

У ранніх різьбах Крука відчутний вплив скульптури античного мистецтва, як, наприклад, “Жінка навколішках”. Вся її одноціла композиція неначе виростає із землі, виліплена сильно й точно. У багатьох його роботах відчутний переспів з минулим, проте у них немає сліпого наслідування, а тим більше копіювання. Образ іде від самого скульптора, його розуміння мети і творчих завдань. Інша робота “Голова хлопця” хоч і нагадує подібні дитячі портрети епохи Відродження, проте в ній більше оригінального і своєрідного, яке властиве сучасним авторам.

У пізніших роботах присутня сильна ліпка, рубані форми, що інколи тяжіють до бароковості.

Митець щораз більше звертається до психологічного образу натури, трактує її простими й економними засобами. Великі цілісні форми портретів, в одних вони підкреслюються лінією брів і міцно затисненими устами, в інших наче обточених абрисах гармонійних жіночих голів, що нагадують керамічний заокруглений посуд, ефект досягається більше м'якими переходами світлотіні. У багатьох Крукових творах усунені несуттєві, другорядні деталі. Їх геометричність обґрунтована логікою будови мистецького твору.

Г. Крук у майстерні з художниками С. Гординським та М. Дмитренком. Мюнхен. 1947 р.

Г. Крук як справжній митець не шукав спеціально красивих натур, «гарних» жіночих обличчя – він їх творив, незалежно від соціального стану і майнових статків. Митець співчував збідованим селянам, проявляючи до них особливу прихильність і сердечність. Цей Круковий комплекс С. Гординський назвав ще й «комплексом галицького малоземельного селянина», який радіє вже самому факту свого існування.

Можна сперечатися: «Чи гарними виглядають Крукові твори – ніби завдання митця зводиться до функції прикрашання, а не покликане передавати природні форми селян? Селянські типи Крука тяжіють до узагальненості, характерної для народного мистецтва. У ньому не існує «красивих» тем, кожна тема для митця є образотворчою, тільки не всі можна вирішити індивідуально. Сама собою тема не повинна надавати переваги мистецькому твору.

Г. Крук проявив себе також і в монументальному різьбленні. Великі, прості форми у скульптурі жінки «Акт», її архітектонічна цілість, свідчать про значні потенційні можливості автора. І саме в цій ділянці творчості було необмежене поле діяльності для скульптора.

Г. Крук обожнював італійця Мікеланджело, французів Родена, Бурдена, Майоля та інших великих майстрів скульптури. Значний вплив на нього мала пластика, яка органічно пов'язана з архітектурою німецьких міст. Він працював і в цьому напрямку, виконував окремі замовлення. Проте найбільше його турбувала доля українського мистецтва – стилю, який він творив у складних умовах чужини. «На великій традиції нашого мистецтва, – говорив скульптор, – ми мусимо також створити українське модерне мистецтво. Як передумову його вважаю не тільки досконалу форму, але передусім український дух і зміст» [Луцький 1939: 9]. Щодо до своїх планів на майбутнє, тоді ще молодий скульптор намірявся влаштувати виставку в Берліні, відвідати Італію, і на подальше, як і кожний митець, мав інші задуми, часто й нездійсненні. Проте один із них, найголовніший для молодих митців, який звучить як заклик до саморозвитку, – це праця над собою. Г.Крук повністю присвятив себе їй.

Г. Крук. Запорізький козак.
Бронза. 1963 р.

В Україні в умовах радянської дійсності не вельми йшлося про вільний поступ української культури. Зате модерні форми мистецтва розвивали українські митці за кордоном. Так, у Чикаго діяв Український інститут модерного мистецтва, який згуртував молодих художників і залучав їх до культурного життя, популяризував мистецтво серед української громади, допомагав виставляти свої твори в інших галереях. У Нью-Йорку 1952 року створено Об'єднання митців-українців в Америці, яким керував Сергій Литвиненко, а у Філадельфії діяв автономний відділ, очолюваний Петром Мегиком. При ньому також діяла навчально-мистецька студія, заснована Об'єднанням Українського Американського допомогового комітету у вересні того ж року. Цей творчий осередок вийшов далеко за межі мистецької школи. Студія мала власний будинок, в якому окрім занять відбувалися зустрічі; навчальні

класи, виставкову залу, в якій відбувалися зустрічі та виставки. У цій скромній галереї виставляв свої твори Григор Крук та студенти і майстри зі світовим ім'ям: Михайло Осінчук, Яків Гніздовський, Леонід Молодожанин, Радослав Жук, Людмила Морозова, Сергій Литвиненко, бував там і Василь Кричевський та інші. Завдяки старанням П. Мегика студія мала не тільки підібрані збірки, фонди для навчання, бібліотеку українських книг з мистецтва, але й власний часопис «Нотатки з Мистецтва», який виходив з 1963 року [Андрусів 1987: 177]. Чимало українських митців після таких виставок ставали відомими і працювали викладачами різних коледжів та університетів.

Високих робіт Г. Крук створив дуже мало. Однією з великих монументальних (триметрових) скульптур є напівнагий акт – дещо нахилена вперед молода жінка. На жаль, робота не збереглася (розбилася дорогою на виставку). Як відзначив В. Попович: «Вже одна ця скульптура мала в собі всі основні характеристичні ознаки стилю Крука – масивна постать, пропорційна і гармонійна будова тіла, виліплена без найменших деталей, з постаті пробивалися доброта, тепло та якась невловима риса вічності, як вічним є материнство. Було в цьому акті дійсно щось жіночого і материнського, і тому твір завойовував відразу симпатію глядача» [Попович 1990: 27-28].

Г. Крук мав дві робітні. Одна внизу, в подвір'ї, де він підготовляв глину до роботи, друга, більш простора, на четвертому поверсі, з великим вікном і скрипучими сходами, що ведуть до неї. Навіть стіни в його горішній майстерні були побілені вапном без жодних прикрас та картин, що нагадувало селянське житло. Все було у зразковому порядку. І скульптор був задоволений своїм ательє, умови для праці були ідеальними. Він частину свого помешкання піднаймав студентам і на ці прибутки часто доводилося жити.

1954 р. Г. Крук і С. Борачок влаштували свою першу виставку в Парижі (15-30 червня 1954, галерея Спілок Баденіє), яка привернула увагу, особливо скульптури «Хлопець з голубом», «Прачка», «Селянин», «Дівчина в русі». Там було 28 скульптур і 14 картин. Видано ілюстрований каталог. І хоч скульптор на цій та інших виставках у Парижі нічого не продав, він був задоволений вже самою атмосферою та увагою паризьких критиків, які зробили його ще більш популярним і відомим.

У Нью-Йорку та Філадельфії зустрічався з Михайлом Морозом, Петром Мегиком, Михайлом Дмитренком, Петром Андрусівим, Степаном Гришком та іншими. Крук багато подорожував і без виставок. Так, 1956 року відвідував Голландію, де знайомився з картинами Рембрандта, Ван-Гога. 1956 році побував у Бельгії, - оглянув збірки фламандських художників. Разом з В. Поповичем та його дружиною знайомилися з містами Гент та Брюге. У Брюсселі на світовій виставці переглянули одну з десяти найкращих картин світу «Земля» О. Довженка. На Крука вона справила приголомшливе враження. Кінорежисер в минулому сам художник, і його німі образи промовляють глибоко і безпосередньо до свідомості й душі кожного глядача. Особливо зворушеним був Г. Крук, він навіть хотів придбати копію картини. На виставці у Брюсселі 1958 р. демонстрував теракотовий твір «Сирітка» і перший проект пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпегу, який брав участь у конкурсі, проте не був реалізований.

Г. Крук. Голова дівчини (Джаклін). Теракота. 1973 р.

Г. Крук. Скульптура Лева при в'їзній брамі на території Українського католицького університету в Римі.

Г. Крук відзначався філософським поглядом на життя. Для нього не мали ваги пошесті і слава, і навіть матеріальні цінності. Виходець з селянської сім'ї вважав своїм обов'язком щоденно працювати і рідко показувався на люди. Жив скромно, немов студент, і найбільшим багатством для нього були його роботи. Любив подорожі, особливо до Італії, Франції, де велике скупчення пам'яток культури й мистецтва. При нагоді відвідував концерти українських колективів. У Німеччині 1958 гастрював український балет «Орлик» з Лондона, а 1959 року три рази ходив на виступ хору ім. Г. Верьовки з Києва, виступами яких був приголомшений. Побачене глибоко вразило скульптора і на довго було стимулом для творчості. Зі своїми враженнями від побаченого ділився в листах до В. Поповича з Парижа (1958). Він писав, що отримує листи з Галичини від мами і хотів би поїхати хоч на місяць додому. Але панують там такі нелюдські відносини, що рідної мами не можна відвідати. Це його дуже болить і нервує.

У серпні 1960 р. Г. Крук і М. Черешньовський виставляли скульптуру на Світовому Євхаристійному Конгресі в Мюнхені. Серед інших виділялася робота Г. Крука «Селянин у церкві». Тими роками скульптор створив «Дівчину з коромислом», «Голова дівчини в хустці», а також виставляв: «Родина втікачів», «Бандурист», «Жінка в купелі», «Селянка», «Сирота», «Відьма», «Галицький жид», «Латинський священик» та інші.

«Римські» твори Григора Крука досліджував Олег Сидор на основі вивчення Патріаршого Архіву при соборі Святої Софії в Римі [Сидор 1996: 31-47]. Він підкреслив, що українські митці з діаспори не тільки перебували в Римі, але й там працювали. Як не згадати мозаїки Святослава Гординського в соборі Св. Софії в Римі, твори Леоніда Молодожанина та Михайла Мороза, мистецьку колекцію Українського Католицького Університету ім. Климента Папи в Римі. Завдяки пропозиції Архієпископа Івана Бучка Г. Крук у грудні 1963 р. вдруге побував у Римі і створив портрет Митрополита Йосифа, який лише недавно вийшов із в'язниці. Григор Крук пригадував, що стіни почекальні у Ватикані прикрашені мозаїкою Северина Борачка «Богородиця з дітям (Елеуса)» та дорогим для господаря міським видом – «Святий Юр» Марії Гарасовської-Дачишин, а сам митрополит – діловий та енергійний – не любив багато говорити, лише висловлював деякі поради

щодо роботи. Митрополит Йосиф, маючи значний авторитет у Ватикані, також ініціював створення портрета Папи Павла IV, бо розумів, що це хоч якоюсь мірою сприятиме утвердженню української культури. Портрет вийшов достойний і його автору не тільки вручили срібну медаль, але й наостанок Папа сфотографувався з ним. У середині 80-х рр. ХХ ст. Крук переміг у конкурсі на виконання великої статуї для нової церкви Нотр Дам де Салет в Італії. Чотирьохметрову Богородицю в гіпсі виготовив вже в Мюнхені 1964 року. Тоді ж за його проектом споруджено великий пам'ятник переселенцям з Галичини, які померли з голоду під час Першої світової війни в австрійських таборах.

Через п'ять років на запрошення Блаженнішого Йосифа за посередництва о. проф. Гриньоха Г. Крук знову їде до Рима, де відповідно будівлі катедри у стилі романо-асирійським виконує дві фігури левів, схвалені німецькими архітекторами. Але Блаженніший Йосиф не затвердив цей проект. Проте обидва леви таки встановили на пілонах в'їзної брами Віа Боччеа – церковного культурного українського осередку у Вічному Місті на території УКУ. У Римі є також подаровані Г. Круком невеличкі фігури в бронзі «Анна Ярославна – королева Франції», «Патріарх Атенагарос» і портрет д-р Лева Смішка.

Регулярно щороку або через рік він влаштовував виставки і видавав каталоги. Так, 1969 року вийшла перша монографія українською і німецькою мовами, яка мала добру критику. А 1973 р. в Українському Вільному університеті видали другу книгу-альбом (німецькою мовою), де поміщено 159 репродукцій. 1975 році видано його другий том, переважно з малюнками. В. Попович відзначав, що після Грищенка і Архипенка Крук став третім нашим митцем у вільному світі, який спромігся на великі і гарні монографії [Попович 1990: 37]. З погіршенням стану здоров'я митець змушений був покинути помешкання на Елізабетштрассе 13 і 1985 р. поселився в домі перестарілих, де мав невелику робітню і працював над проектом пам'ятника Володимиру Великому. Остання закордонна подорож скульптора відбулася 1987 р. до Лондона, де було виставлено 46 скульптур і 45 малюнків. Її організував видатний український співак, бандурист, культурно-

Г. Крук (другий зліва),
В. Попович (в центрі)
в товаристві і
скульптура
"Селянин". Мюнхен.
90-ті роки ХХ ст.

Урочиста академія
на виставці
Г. Крука. Кіхлі
(В. Британія). 1986.

громадський діяч Володимир Луців – родом з Надвірної, який з 1948 року проживав у Великобританії (Лондоні). Він став духовним натхненником і організатором багатьох культурно-мистецьких заходів діаспори. З особливою увагою і старанням він влаштував виставки свого колеги Григорія Крука. Вони постійно листувалися і при можливості навідували один одного.

Оскільки творчість Г. Крука займає окремішнє місце і мало схожа на класичне мистецтво скульптури, до якого всі звикли, і ще менше відповідає авангардовому абстрактному мистецтву, митець був визнаний за кордоном лише частково. А перша публікація про нього в Україні появилася тільки 1988 року. На початках своєї творчості скульптор захоплювався класичними сюжетами, створив цілу серію виразних творів: “Жінка на колінах”, “Акт”, “Афродіта”, “Хлопець з голубом”, “Мадонна” та інші. Але найбільша вартість Крукових творів – це його композиції на теми українського села: “Сидячий господар”, “Селянин у церкві”, “Селянин у танці”, “Праля”, “Дівчина з коромислом”, “Похилена жінка”, “Сидяча жінка”, “Перестрашений селянин”, “Сидяча дівчина”, “Приклякла дівчина”, “Рабін”, “Жінка танцює”, “Стояча дівчина”, “Жінка у фотелі”, “Хлопець у кожусі” та інші. Деякі скульптури з бронзи знаходяться в Юрія Саюка, який проживає в околицях Мюнхена, а також у В. Поповича з Парижа.

Відвідувачам ательє Г. Крук не навязував власної думки про свої твори, любив послухати інших. Митець ніколи не робив собі рекламу, навіть не збирав відгуки та рецензії своїх творів, часто їх не фотографував і тим більше не підписував. У нього немає жодного фотопортрету. Своїми творами “Крук не мав на думці викликати “мізерабілізм”, він теж не висував соціальних проблем, як це робили деякі заангажовані мистці. Він шукав основного – мистецького зображення індивідуальних характеристик людей різних прошарків, показував їх внутрішній світ, а не зовнішній образ, і тому його скульптури такі промовисті, живі і монументальні. Це не були побутові, ні етнографічні описи селян, міських служниць, паламарів, рабінів, лише справжні і неповторні високомистецькі твори” [Попов 1990: 38].

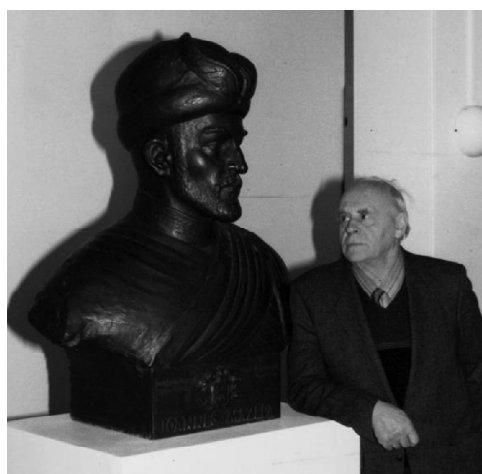
Здебільшого вони були середнього розміру. Інколи траплялися великі замовлення. В. Попович робив спробу класифікувати твори Г. Крука. До першої групи він відніс образи галицького села: жінки, чоловіки, молody, священики, селяни-втікачі. До другої класичної групи належать: акти, юнаки, дівчата, до

монументальних – мадонни, пам'ятники. Окремо виділяються портрети, до яких скульптор вдається з метою пластичних і формальних шукань. Він не надає переваги бодай одному із видів робіт. Але звертають на себе увагу сюжети з життя галицького села, за яким він сумує. В. Попович підкреслює, що Крук витає сільськими загородами, “пригадуючи своїх земляків, і ліпить їх з глини та залюднює ними свої майстерні, бодай цим способом змагаючися з самотністю”. Та не лише побивання за рідним порогом спонукає його до улюбленої теми. Він показує селян трударів, з власним кодексом моралі і співчутливо прагне допомогти їм стати щасливими. Селянські типи Крука прості, щирі і добрі – гідні, аби їх ліпити. Чоловіки сповнені поваги і природної витривалості, жінки – скромності і жіночої м'якості, в них немає нічого штучного і вульгарного.

Мистецтвознавець і публіцист Б. Стебельський назвав Г. Крука В. Стефаником у скульптурі. Вони обидва оспівували простих селян, їх тяжку долю. Як В. Стефаник у літературі, так Г. Крук у скульптурі став виразником українського селянства, що зберегло духовний клімат, традиції та характер раси. Його творчість, як і Стефаникова, не те, що можна копіювати з побуту чи експонатів у музеях. Творчість Крука є есенцією пережитого від дитинства, якого він ніколи не забував і якого не заперла слава на вершинах, ані шукання вислову у формах його мистецтва.

Водночас скульптор працював над малюнками, які виконував вугіллям або італійським олівцем. Вони часто були підготовчим етапом у створенні скульптур. Здебільшого моделлю слугували старші жінки: “Молода і гарна моделька дорого коштує”, – казав скульптор.

За Хрущовської відлиги митець хотів переказати кошти на побудову церкви в рідному селі Братишеві, але дозволили будувати тільки клуб, тому він відмовився. Йому здавалося, що має забезпечену і спокійну старість, особливо коли шукав розраду в творчій праці. Але життя в еміграції не таке вже щасливе і безтурботне. Часто знайти допомоги чи почути добре слово було неможливо. Помер митець 5 грудня 1988 року у Мюнхені.

Г. Крук з погруддям І. Мазепи. 1986 р.

- Аронєць М. Денис-Лев Іванцев. Життя і творчість: Монографія. – К.: Грані-Т, 2008. – 160с.
 Андрусів П. Мистецтво – найміцніша зброя: статті, промови й огляди. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1987. – 455с.
 Буджак М. Золоте жниво (розповіді про відомих людей Тлумаччини). – Кн. II-III. – Тлумач, 1996. – С. 8-14.
 Буджак М. Любові незаймана таїна // Злагода, 10 квітня, 2010. – С. 3.
 Головатий М. 200 вулиць Івано-Франківська. - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. - 464с.
 Гординський С. Крук-Павлось-Мухин. Три українські різьбярі. Українська Спілка Образотворчих мистців. – Мюнхен, 1947. – 38с., іл.
 Гречко І. “Зроблений у матеріалі Крук”. Кілька думок з приводу однієї виставки // Українська думка. – № 18, 13 травня 2010 року.
 Даревич Д. Григорій Крук – співець селянської долі // Сучасність. Література, мистецтво, суспільне життя, 1987. – №7-8 (липень-серпень). – Мюнхен. – С. 59-65.
 Денисюк О. Молоде українське мистецьке середовище Кракова 1930-х років: гурток «Зарево» // Архітектурний вісник, 2008. – №30 – С. 22-26.
 Діло. 12 серпня 1894. – Ч.180.
 Іванцев Д. Л. “Обдарований Богом творець прекрасного”. Спомин про давнього приятеля Григорія Крука // Нова зоря, 1992. – Ч. 45. – С. 2.

Карпенко В. Українські студії під небом Баварії. Мюнхенські враження / Газета «Вечірній Київ». – К., 1998. – 144с.

Качуровський І. Григор Крук, скульптор, якого не знають на Україні // Україна, 1990. – №1 (січень). – С. 10-12.

Кейван І. Виставка творів Григорія Крука в Едмонтоні // Свобода, четвер, 27-го січня, 1983. – С. 6.

Кивелюк В. Про творчість С. Борачка і Г. Крука // Сучасність. Література, мистецтво, суспільне життя, 1962. – №6. – Мюнхен (червень). – С. 25-33.

Луців В. Великий показ мистецтва Г. Крука // Шлях перемоги, 12 жовтня 1986. – № 4. – 41с.

Луців В. Світ Григорія Крука // Літературна Україна. – 13 лютого, 1992. – С. 8.

Луців В. Ще про виставку українського мистецтва // Українська думка, четвер, 16 жовтня 1986 р. – С. 3.

Луцький Ю. Мистецтво. Розмова з Грицем Круком // Ми і світ. Ілюстрований місячник. – Львів, 1939. – №. – С.8-9.

Мельник В. Мистецтво, народжене сонцем і землею: Скульптор Григорій Крук повертається в Україну // Культура і життя, 1992 - 19 грудня.

Попович В. Григорій Крук. Життєвий шлях мистця // Сучасність. Література, мистецтво, суспільне життя. – Мюнхен, 1968 (жовтень) – С. 46-60.

Попович В. Григорій Крук (Братишів, 30 жовтня 1911 – Мюнхен, 5 грудня 1988) // Сучасність. Література, мистецтво, суспільне життя. – Мюнхен, 1990. – Ч.6 (350) червень – С. 25-38.

Сидор О. “Римські” твори Григора Крука та Леоніда Молодожанина (Лео Мола) // Bohoslovnia 60 (1996) p. 31-64.

Соловей Ю. Про речі більші, ніж зорі. Бібліотека прологу і сучасності. – №121. – Сучасність, 1978. – С. 136-141.

Томак М. Повернення Григорія... Великий скульптурний салон продовжив складати пазл української культурної ідентичності. Львів зустрів твори Григора Крука // Українська думка. – Лондон, 10 квітня 2010 року (За матеріалами української преси. Інформацію про виставку скульптур у Львові дали ICTV, ЕРА, ІНТЕР, СТБ, ТРК “Київ”, Перший національний, 5 канал, 24 канал.

Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення: Навчально-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 336с.

Федорук О. Григорій Крук – другий після Олександра Архипенка // Образотворче мистецтво. – 1992. – №3, травень-червень. – С. 24-28.

Шмагало Р. Історичний розвиток деревообробної школи в Станіславові (1883-1920) і сучасна художня освіта // Діалог культур. - Львів, 2000ю - Вип.5. - С. 185-194.

Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середина ХІХ – середина ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції. – Львів: Українські технології, 2005. – 528с., 742 іл.

Янів В. У Сорочоусті Григора Крука (Слово на вечері в Мюнхені 20 січня 1989 р.)

Art Ukrainien, Journal de l'amateur d'art. - Paris, 1954.

Bone S. Round the London Galleries. - Manchester Guardian, 1954.

Buchhold Maria. Bildhauer Gregor Kruk // Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart, Nr.2, Munchen.

Gregor Kruk. Plastik. – 1969. – 80p.

Gregor Kruk. Sculpture and Related Drawings 29th November 1986. – 9 January, 1987. – 16p.

Gregor Kruk. Leben und Werk mit einer Biographie von THEO Reim und einem Essay von Dr. Volker G. PROBST. – München, 1988. – 240p.

Gregor Kruk. Vorwort von Jean Cassou. Einführung von Isa Bauer. Südwest Verlag München. 1973 - 24p., 159il.

Gregor Kruk. Zeichnungen. Mit Beiträgen von Theo Reim und Volker G. Probst. München, 1980. - 256 s.

Materialy do dzieł Akademii sztuk pięknych w Krakowie 1895-1939. - Wrocław-Warszawa-Krakow, 1965. - 400s.

Sprawozdanie zakładu Krajowej szkoły stolarskiej w Stanisławowie za rok szkolny 1903/04. - Stanisławów, 1904.

Zalozetsky B. Gregory Kruk. The Ukrainian Review. – IV. – London, 1959. – S. 53-60.

Листування та відгуки

Г. Крук «Сигнали людського болю не здержуються ані ґратами, ані камінними стінами: вони є немовби електрони, які повисають у Космосі, знаходячи зривників, таких якими є Шекспір, Гойя і Тарас Шевченко».

Критики про творчість Григора Крука

Art News and Review - 30 жовтня 1954 р.

Скульптура, мабуть, найбільш підходящий засіб для безпосереднього вираження людських страждань, і цей засіб глибоко розуміється і відверто використовується українським скульптором Григором Круком.

Темою його найважливіших творів є гідність людини перед лицем злиднів та біди. Дивлячись на бронзову скульптуру "Сім'я біженців", не можна не бути зворушеним благородністю зображення скульптором цієї теми, яка є такою трагічно символічною для нашого неспокійного часу. Найвитонченішим твором на виставці є велика скульптура "Юнак із голубом" [1]. Відчуття стремління, що криється у витягнутих руках та ніжно злітаючому птахові, передається з чистотою та правдивістю, яка викликає повагу та захоплення.

R.V.A. Galleries, Suffolk Str., S. W. I.

Стівен Боун, Manchester Guardian – 30 жовтня 1954 р.

У галереї R.V.A., де виставка Клубу нового англійського мистецтва займає п'ять залів, роботи українського скульптора Григора Крука займають один зал. Його великій скульптурі оголеної жінки притаманна певна скорботна гідність, але найкращими експонатами є менші скульптури праль, селян та біженців, які зображені з серйозністю та глибиною почуттів, яких деколи бракує роботам західних скульпторів.

Професор Ріхард Кнехт про творчість скульптора Крука:

- Його роботи мене дуже вразили. Пан Крук є справді сильним мистецьким даруванням. -

Газета поціновувачів образотворчого мистецтва -

Відень, XIX рік випуску / номер III-IV

«Роботи Крука є людським та мистецьким маніфестом нашого часу. У них говорить митець, який утішає усіх самотніх, засмучених та переслідуваних впродовж усіх їх страждань і завжди сповнює їх надією. Хіба може мистецтво зробити щось більше та благородніше...?»

Про Григора Крука, свого земляка і приятеля Денис Іванцев вже після його смерті опублікував спогади «Обдарований Богом творець прекрасного», в яких радить придивитися глибше, «хто ж такий цей наш прославлений у цілому культурному світі великий Родак, про котрого ми, українці, тут в Україні так мало знаємо, чи, може, навіть не всі хочемо знати».

«Він жив і творив на чужині не з хліба і солі, але з любові, туги і болю за своєю рідною поневоленою Україною, за своїм покривдженням, знедоленим, замученим народом».

Український скульптор Григорій Крук робив свою кар'єру в обставинах невпевненостей, властивої нашій трагічній добі; у черзі вигнань здійснює він свою творчість, далеко від народної дійсності, яку його твори відбивають. Ця дійсність завзято тримається в пам'яті митця і вперто виявляється в його різьбах. Вони мають вартість своєю підкресленою правдою, мужньою сміливістю, хвилюючим почуттям простоти і сільського вигляду; все це викликає нашу непоборну симпатію, як селянська пісня, з усім тим, що вона приносить від того неба й ґрунту, де вона народилася. Правда, така проста і така щира, може бути висловлена таким самим простим і щирим мистецтвом, яке, базоване на серйозному і добре випробуваному знанні, свідчить між іншими вартостями про дуже живе почуття і впевнений рух автора.

Свій шлях в мистецтво він прокладав через усі непевності і непостійності, що притаманні нашій трагічній епосі. Завершив він свою творчість, перебуваючи в еміграції (екзилі), далеко від батьківщини, далеко від народної дійсності, якій був вірний в своїх творах. В його мистецьких спогадах вона незламно живуча, а в його творах неослабно присутня. Його твори черпають (беруть) свою вартість із звучання їхньої правди, із їхньої сильної відвертості, із зворушливого сприйняття селянської грубості. Все це дуже сильно (непереборно, нездоланно) передається нашим почуттям, так, наприклад, як народна пісня, що має в собі щось про сонце, клімат і землю, на якій вона народилася. Така проста і така правдива дійсність може виражатись лише через мистецтво, що так само є просте і правдиве, через мистецтво, що ґрунтується на справжньому знанні і чистоті, через мистецтво, яке поряд з іншими талантами митця особливим способом висловлює його дуже живе (жваве) почуття, впевненість його рухів і виразів.

Жан Кассон – директор Музею модерного мистецтва в Парижі

Доктор Іза Бауер

У наш часі, характерними для якого є реклама і комерціалізація, писати чи говорити про мистецтво детально і глибоко (вдумливо) стало більш звичним, ніж будь-коли. Красномовність (ораторське мистецтво) деяких інтерпретаторів мистецтва (мистецтвознавців), яка дотепно виливається на твори мистецтва, здається більше годиться для того, щоб забирати вільний час у відвідувачів, утверджувати їхні думки і навіювати їм наміри (задуми), які заставляють замовчати продукт мистецтва і його суттєвий вплив. Є метод писати про мистецтво, який чітко заграє із злободенним успіхом, який, здебільшого, однак є короткотривалим. Бути підпорядкованим смакам і часу - це доля скороминущості (нетривалості). А велике мистецтво є безсмертним і істинним, тому що тільки справжнє мистецтво має довготривалість (тому, що тільки справжнє мистецтво живе довго).

Якщо у вступі до творчості Грегора Крука наперед висловлювати деякі думки і спостереження, то це слід робити не догматичним способом, а з урахуванням скромності і усамітнення, що допомагає в розумінні митця і його творчості. Донести до спостерігача дійсне і істинне в сформованому творі мистецтва – це справа самого твору, тому що твір не переносить (не терпить) диктатури слова, будь-яке формулювання (визначення) в поняттях (термінах) буде насильством для нього. В царстві мистецтва витає дух правди і свободи, якого митець в благодатну годину при спогляданні вічного переніс (зафіксував) в пластичну форму. Зазначені в реєстрі твори мають назву і позначення, які, однак, служать більше для орієнтації, тому що зміст скульптур є більш глибоким (містким) і багатощаровим, ніж це може передати назва. «Назва є звук і дим», це стосується кожної скульптури Грегора Крука. Кожна скульптура митця є благородна посудина, що таїть в собі багато можливостей з усіма парадоксами життя і усе це сильно піднято до рівня тихої перемоги людської сутності. (див. репродукцію 61 «Жінка на милицях»).

Пластичне мистецтво зумовлює свій спосіб бачення і сприйняття (розуміння). В той час як візуальне враження від живопису передається виключно через оптичну діяльність очей, трьохвимірне тіло скульптури слід розуміти з відчуттям простору і пропорцій.

Спостерігач ніби прощупує руками площини, лінії, кути і заокруглення скульптури. Він відтворює (уявляє) при цьому переданий скульптором первісний акт творення, причому він чудово усвідомлює вияв того, що матерія є енергія і рух. Пізнання сучасної фізики доводить свою дієвість поза межами свого предмету аж до цілісності (нероздільності, тотальності) мистецтва.

Досконала гармонія фігур Крука виникає завдяки рівновазі між рухом і спокоєм.

Метафізичний момент переходу динаміки в форму і навпаки майстерно і тонко зафіксований в кожній лінії. Крук завжди надає своїм зображенням останню динамічність саме в той момент, коли вони перетворюються в матерію (кам'яніють в матерії). Первісний момент в пластичному мистецтві Крука полягає в тому, що йому добре вдається зробити свої витвори місцем примирення усіх протилежностей і напружень, не позбавляючи їх при цьому тяжіння (сили тяжіння, гравітації) і зв'язку з землею.

Матеріал (камінь, бронза, глина) не є красиво розчинений в одязі, складках і в драпіровці як наприклад в Родена; навіть одягнуті фігури Крука, незважаючи на одяг, залишаються голою пластичною матерією. В процесі цілковитої абстракції скульптору вдається розматеріалізувати одяг, не позбавляючи його при цьому духу достоїнства і драматичності.

Поза кам'яніє (застигає) в загальноприйнятому (загальнозрозумілому), надіндивідуальному виразі. Також і в цьому показує Крук своє дивовижне уміння гармонійно поєднувати конкретні речі з їхніми протилежностями.

Пластичність гармоніює з лінією і формою, над якою працює митець, через її закономірну гармонічність (пропорціональність) йому нарешті вдається створити справжню чисту форму.

Простір і монументальність. Під монументальністю розуміють в загальному розміри (величину), масу і силу. Єгиптяни, етруски, митці греко-римського античного світу надавали своїм формам переважно монументального виразу. Перші великі твори мистецтва монументального характеру сягають далеко в доісторичні часи людства. Ранні уміло виконані докази промовляють до нас з гігантських печерних малюнків і скельного живопису льодовикового періоду, що служили культовій меті. (що мали культове призначення). Тут стає зрозумілим, що усе мистецтво має релігійне коріння. Характерним для монументальності є впевнено і сильно накинута штрих, гола чітка лінія, завдяки цьому повністю фіксується миттевий рух, наприклад бізона чи коня, в момент його виникнення, це мистецтво, яке до тепер в такій досконалості не було досягнуто.

Посилаючись на це, ні в якому разі не примітивне мистецтво, слід розглядати пластичне мистецтво Грегора Крука. Тут спостерігаються точки дотику, якщо не прямі зв'язки в опануванні форми і монументального простору. В рисунках (малюнках) митця (ілюстрації, зображення 65-91) проявляється міра простоти, а також найвищої концентрації лінії і руху, це видно на скульптурах з будь-якого місця і

кута зору. Безумовно (неодмінно) чітка (ясна) і дисциплінована лінія є строга (сувора) і тверда (міцна жорстка груба), але разом з тим вона одухотворена живими важкими заокругленнями з повнокровним добродушним внутрішнім змістом. У стислому (лаконічному) спрощенні (абстракції) кожен рух повертається до себе самого, описуючи при цьому овал або коло. Обмеження до найважливішого і найсуттєвішого у формі і змісті Крук виконує з разючою впевненістю і таким чином надає своїм скульптурам потішно сильної «міри речей».

Хоча велика частина скульптур має монументальні розміри, проте безпосередній ефект (вплив) базується (тримається) не на фізичних розмірах, як про це свідчить цілий ряд менших скульптур, що є не більші як 35-38 см. Постаці Крука передають монументальну силу (міць) завдяки драпіровці і синтезу усіх протилежних (суперечливих) елементів в єдину закриту форму, яка своєю закономірністю заповнює всякий простір, оскільки вони самі в собі є простір і собою зображають простір. І знову наш погляд повертається до первісних джерел мистецтва, до ранніх свідчень людського бажання створювати форми в доісторичні часи. Окрім згаданих печерних малюнків малі вапнякові фігурки і інші скульптури епохи Madeleine-Kultur (50 000 – 20 000 років до народження Христа), також мають, не зважаючи на їхні незначні розміри, сильне пластично-монументальне формотворення. Відома Венера із Віллендорфа, маючи лише 11 см висоти, репрезентує монументальний характер доісторичного мистецтва. Скульптура є простір, і не лише внутрішній у змісті і жестах, але й такий, що має силу захоплювати зовнішній простір. Для роз'яснення цього древнього закону про формотворення, який митець нашого часу надав своєму творові як відбиток абсолютного проникнення в форму, слід послатись на сидячі навпочіпки фігури, і взагалі на фігури Грегора Крука, що зображені в сидячих позах.

«Дівчина, що сидить навпочіпки» і її сестри, зображені на той самий мотив, виражають медитативну тишу, вони повністю заглиблені в самих себе, сповнені одухотвореним спокоєм, але вони не є неживими чи застиглими (заціпенілими, нерухомими), це повнокровні символи внутрішньої сили, що залишаються недоторканими в глибині свого існування. Також і скульптура «Бургомістр» випромінює в своїй неудаваній

(непідробленій) позі спокій і пов'язану з землею силу інерції, це брила (злиток), що зберігає в собі скованими усі рухи як невідчужуваний сейф.

Усі скульптури Крука відрізняються інтенсивністю, вони зображають в собі душевне і тілесне, що чітко показано в обидвох зображеннях «Вагітна», але це зображення сповнене тихою одухотвореністю і заглибленням, це повна відданість життю з його труднощами, сумною долею, але одночасно із потіхою. Мистецтво не є радісним, в міру того,

які вимоги воно висуває до якості, воно мусить бути навіть серйозним. Те, що в творах «Танцівниця», «Римський священик», «Афонський монах» і інших все таки проривається веселий і дотепний (комічний) елемент з галасливо (кричущо)- граціозним натхненням, говорить про те, що Крук гармонійно поєднує протиріччя життя і в своєму абсолютному принципі формотворення підносить їх до рівня універсального місця в мистецтві.

Можливо тут відчутні деякі пісні з української батьківщини Крука, що вчувались митцю в той час, коли в його руках люди і долі, враження і спогади переплавлялись в одну єдину мелодію. «Пастух» (репродукція 45-46) - український пан, що згадує про минулі розваги і одночасно вслухається в себе самого, а сільська дівчина, що оперлась на коромисло, здається прислухається, поринувши в спогади, до однієї з народних пісень, що звучить сумно (меланхолійно) і зворушує до сліз, щоб потім, наближаючись до нестримного (жвавого, веселого, пустотливого, невгамовного) фіналу, пролити на обличчя рятівну усмішку.

Фігури Грегора Крука не потребують (не переносять, не терплять) фону чи рамок, їм потрібна відкрита середина між небом і землею; цю середину вони заповнюють життям і належать повністю землі, хоча і заряджені трансцендентною динамікою. Скульптор спрямовує свої твори до сильної життєдайною матерії Землі як до міцної вихідної точки, там корені його творчості, і там батьківщина його творчості; в свою чергу його творіння стають для людини і митця Грегора Крука частинкою рідної домівки (безпеки захищеності почуття безпеки або захищеності), яка знову і знову обдаровує його болем і ностальгією, і надихає на творчі звершення.

Зворушлива (захоплююча хвилююча) скульптура «Біженець», що в одній руці несе мішечок з рідною землею, а правою зігнутою закриває обличчя, щоб не показувати своє велике горе, це гарний символ оберегу (збереження), покірливості (покори) і сили, яка не скаржиться голосно, а є мовчазною. В жесті зігнутої руки рух по вертикальному (прямовисному) овалу повертається назад в себе. Стримана (поміркована) поза (постава) надає цій скульптурі так як і «Селянину, що стоїть» (див. репродукція 8) великої переконливості і прихованого (стриманого) драматизму.

Згідно із законом про вічний кругообіг в природі ніщо не втрачається. Усе це ущільнюється (згущується) до виразу внутрішньої духовної краси. Об'єктивно-естетичні форми Крук збагачує виразом загальноприйнятих внутрішніх цінностей, це підпорядковує його мистецтво класичному ідеалу *доброто і гарного*.

Краса. Цим ключовим словом заторкується нова тема, враховуючи особливості творчості Грегора Крука для висвітлення цієї теми необхідні

деякі висловлювання. Завдяки довгому звиканню і впливу у багатьох людей склалось певне шаблонне поняття краси, яке визначалась здебільшого смаком епохи і внормованими ідеалами духовного вдосконалення.

Тому очевидно є зрозумілим, що естетичні масштаби чисто поверхової природи (походження) можуть затьмарювати погляд і позбавляти душу справжнього високого відчуття краси.

Скульптури Крука є красиві. Вони передають специфіку життя в своєму безпосередньому вираженні (Ausdruck), а не через доповнення чи через рамки, вони є без пафосу, без жестикуляції, без «крику». Вони красиві в своїй незламній цілісності (у своїй внутрішній єдності). Це те, що надає усім цим (дрібнобуржуазним) сільським, не освіченим, простим людям певної свободи і суверенності, які виходять за межі скульптур. Тому вони багаті красою для тих, чий погляд не затьмарений. Краса є занадто широкий і охоплюючий феномен, щоб прив'язати до себе якийсь образ (зображення, витвір), якого б жанру він не був. Краса є навіть найглибше охоплена там, де їй не відводиться певне місце чи певні норми. «В нашій темряві (нашому невідомому): не місце має в собі красу, а усе місце належить їй». Це відшліфоване, а також влучне в мистецькому розумінні визначення **Рені Шар** годиться для того (підходить для того), щоб сприяти (допомогти) зрозуміти, якої краси догався Крук в своїх скульптурах. Строге поетичне формулювання дає нам ключ до розуміння красивого в усій розмаїтості і комплексності. Під впливом таких думок у глядача прокидається (виробляється) правильне внутрішнє ставлення, а саме гармонія між почуттям і розумом (інтелектом), щоб побачити красу у формі, жесті, вираженні чи навіть в неживій матерії (наприклад в камені, глині, бронзі). Виходячи з такого розуміння, краса може виступати лише як символ, оскільки вона претендує на понадіндивідуальну значущість, і це завдяки своїй цілісності (сукупності тотальності). В скульптурах Грегора Крука кожен може побачити те творення красивого, що адекватне його сутності (характеру), тому що він в своїх творах відтворює чисті вічні форми, ці форми є ностальгія і знання, які живуть в тих душах, що обдаровані доступом в царство вічного, загального і поєднуючого.

Мистецтво Грегора Крука – це мистецтво сучасності!

Митця і його мистецький доробок класифікують зазвичай в порівнянні з мистецтвом тієї чи іншої доби або в порівнянні з іншими сучасниками. Оскільки читача в першу чергу слід спрямовувати на споглядання і на роздивляння, то тут слід відмовитись від детального роз'яснення, щоб без потреби не продовжувати його шлях до творів. Наступні репродукції можливо нагадають глядачеві про два прізвиська і поняття із сфери скульптури, це: **Maillo** і Барлах.

Це перш за все ранній твір митця «Сидяча навпочіпки», який своєю великою м'якою, але все-таки класично-виразною (сповненою сил, енергійною) гармонією тіла (корпуса тулуба) чітко нагадує **Maillo**; між іншим також і «Дівчина, що стоїть» має ще певний академічний традиційний зв'язок, але тут уже є чітко виражені початки самостійного формотворення.

В мотивах і тематиці знаходяться паралелі з Барлахом, у якого аж після вирішальної для подорожі по Україні появилися типові для нього форми, які надалі стали визначальними для його творчості. Однак його фігури в порівнянні з фігурами Крука мають багато поверхневого руху, матерія ще не повністю перейшла (перетекла) в силу спокою, ще не так досконало стиснута (ущільнена) у пластичних формах як у Крука. Мотив з милицями і «Вагітна» зображались обидвома митцями. У Барлаха занадто чітко виступає фізичне напруження, майже натуралістично, це за рахунок пластичної якості. Але мистецтво означає більше ніж природу і життя, і саме це «більше» надав Крук усім своїм творінням. Його скульптура «Жінка на милицях», найбільш зрілий твір митця, - це жінка стражденна і переможниця (жінка, яка страждає і перемагає), їй притаманні мужність (відвага), покора і зречення (відмова), боротьба і поразка, гордість і падіння. Суворі (жорстокі) протиріччя життя, ніжні і великі речі, - усе це має своє місце і свій порядок в одному цілому, яке є влучно відображене в своїй сутності, і яке все-таки (все ж, однак, проте) незламно витримує рани часу і буття. Це мистецтво, як і взагалі усі жанри мистецтва, якщо мова не йде про манірне фрагментарне розбещення, є цілим непошкодженим (цілим) і тим самим сповнене справжньої побожності буття, яка сучасному світу і його стривоженим людям може дати ту цілющу міру (мірку) тепла, потіхи, захищеності (затишку) і спокою, яка потрібна щоб, будучи матеріально бідним, уникати людської і душевної деградації.

Тут дуга (кривизна) заокруглюється до вихідної точки наших спостережень, де була висловлена думка про те, що всяке мистецтво має релігійне походження. Цим пояснюється його сенс і його вартість – нести зцілення і примирення. Мистецтво Крука виконує це прадавнє завдання в наш час тим мужніше і чесніше, що воно нічого не прикрашає, нічого не скрашає і не викликає сентиментального ідеального стану. Пильним поглядом скульптор уважно дивиться на задану умову (предмет) і мотивує (витворює) з нього без всякого болісної сентиментальності, але з прекрасним внутрішнім захопленням абстракцію вищої абсолютної (цілковитої) дійсності (реальності).

Мистецтво Грегора Крука дистанціюється від всякої класифікації, перш за все його не слід плутати з невиразним (не визначеним) масштабом так званого «модерного» мистецтва. Залишимо це слово, щоб уникнути недорозуміння, це заради чесності (сумлінності) у сфері моди і в капелюшних салонах; в мистецтві воно недоречне.

Не дивлячись на це, формотворення Крука є цілком актуальним; воно показує людину в ситуаціях нашого часу, але не в фрагментах чи спорожнілих шифрах релятивістської перспекиви, яка появляється лише зі страху і слабкості (безсилля), а з участю сильного і здатного страждати пристрасного (палкого, жагучого) серця. Це запезпечує Грегору Круку незаперечне місце в скульптурному мистецтві сучасності.

Але нехай мистецтво має слово, нехай воно промовляє до всіх, хто шукає і працює, нехай воно підтримує (зміцнює) нас в надійних передчуттях кращого світу.

СКУЛЬПТОР ГРИГОР КРУК.

Роздуми др. Г.Пробста (скорочено).

Крук творить предметну пластику. Він не наслідує природу, а реалізує зображення її з своєї точки зору, якою вона йому являється. Але переконаливий реалізм вимагає саме точного знання природи. У випадку з предметною пластикою це означає інтенсивне вивчення анатомії людського тіла. На початку своєї студії у Берліні, Крук перш за все досить детально займався анатомією під керівництвом Бреккера. Її опанування засвідчує «Студія з натури» вик. перед 1943 р. Базуючись на цьому формальному опануванні Крук може розвиватися від натуралізму до реалізму.

Наявні емпіричні фактори з навколишнього середовища, переопрацьовуються митцем. Крук складає елементи природного явища в ціле, при цьому окремі частини не мусять відповідати конкретним об'єктам з досвіду. Але мистецькі частини об'єкту дають в контексті загального твору і завдяки зв'язкам між собою, – пізнавальний твір; він може бути чітко поєднаний з відомим твором з досвіду. Основою для цього виду реалізму є «проникнення в суть явища» (Арно Бреккер). Це проникнення не означає для реаліста створення відображення речової реальності, а формування своїх творів з об'єктивної перспективи митця, його пізнання про об'єкти реального світу. Оскільки це постійно новий процес, то кожен твір утворює частину динамічного розвитку в межах загальної концепції.

Творчість скульптора Крука постає перед нами у великій кількості. Як тематична, так і образотворча різноманітність творів вимагає відповіді на запитання, – коріння і спорідненість цього мистецтва. Одне є безперечним: хоч Крук і походить із Західної України, його твори не мають ознак офіційного мистецтва соц. реалізму. Він орієнтований на Західну Європу. За цим стоїть розуміння власної мистецької особистості, яка творить тільки з індивідуальною відповідальністю з суб'єктивного світу переживань. Тематично за Поповичем твори можна розділити на три групи: світ селянина на Східній Галичині; роботи академічні і класичні; роботи карикатурні і гротескні. Твори, що описують його дитинство, на перший погляд нагадують твори Барлаха, або Кельвін. Скульптури Крука слід розглядати з усіх сторін, обходячи їх. Він відмовився від точного опрацювання деталей. Ще до початку 1920-х рр. Лембук вимагав: «Міра до міри, це все ... Тому деталь не може заперечити, але деталь є малою величиною до великої». Крук пішов іншим шляхом. Він працює з більшими просторовими одиницями, пов'язуючи їх між собою навколо нерухомого ядра або середини, як навколо центру ваги,

поки ідея не набуде пізнаваної форми. Більшість його фігур несе в собі це статичне ядро навколо якого простягається об'ємність. Він підчиняє масові елементи порядку, що покораються закономірностям власного мистецького творення. Крук компонує із зменшеними натурними формами і досягає сталих зображень в яких випромінюється загальний вплив, а не тільки деталь. Твори Крука переконують в тому вигляді зображення, тому, що: ... на предмет потрібно дивитися сконцентровано і компонувати його суцільно. Це можливо в тому випадку, коли він не зображує окремі деталі, або частковості, а коли він містить суттєві частини, коли він є екстрактом. «(Вінер). Якщо вдається охопити сутність зображуваної речі і втілити її в творі, то вона отримає істотну виразність. Крук до цього вдається у зображенні селян своєї Батьківщини. Постійна фізична праця наклала відбиток на цих людей. Їх виснажливе життя пов'язане із землею. Але інакше, ніж Кольвіц вирішує Крук відсутність песимістичного бачення світу. Він показує загальні людські стани, такі, як сміх, відчай, сум, горе, пустотливість, – з великою природністю. Люди ніколи не втрачають гідності і людськості. Надія на зміну до кращого залишається основним мотивом душевного вираження. Як віруючий християнин, Крук пронизує свою творчість християнським вченням, що будується на вірі в добро. Цій основній структурі підлягають всі його зображення і перш за все ті його твори, які присвячені Батьківщині, відповідають цим морально-етичним міркам. Крук є точним спостерігачем. Він передає характерні для певних груп населення ознаки. Описує одяг, рід занять, фізіогноміку, типові фігури своєї Батьківщини. Але назвати його в першу чергу творцем фольклористичного, означало б невірно оцінити його творчість. Як приблизно Цілле веде нас у своїх графічних роботах в Берлін певної епохи і певне середовище, так і Крук списує Східну Галичину і Західну Україну у 20-30-х рр.. нашого століття. Тут він є скульптором – Етно – історіографом високого рангу. У фігурі «Танцюючий» (1958), Крук зображує суттєву рису свого народу і показує у ній, що він осягнув сутність елементарного людського вираження – танцю. Він не зображує як Дега граціозну і струнку балерину у фігурі своєї української Батьківщини. Танець він пояснює, як поворот, плавність, легкість, як впорядкований перебіг рухових процесів. Це не екзальтований культовий танець шамана, а стриманий танець українського селянина. Через контраст легкості руху і до здавалося б незграбності тіла, її внутрішній стан трансформується назовні. У таких творах Крука реалізм стає виразним. Йому вдається відобразити оптичні прояви і суть речей у виваженому співвідношенні. Крук захоплювався мистецтвом минулих культур, перш за все Єгипту і Межиріччя. Ці враження проявилися в його монументально-архаїчній пластиці.

Акти Крука починалися з описового натуралізму. Студія з натури 1944р .охоплює анатомію живої людини як постійне фото. Спроба реалістичного зображення стає порівняно з Деспіо: «Творець», 1930 р., де він знайшов свою власну скульптурну мову, в той час, як Крук

опирається на видиме. У позі сидячого чоловіка обидві пластичні роботи відповідають одна одній у позиції контрапосту. Подальший розвиток показує, що своїми актами Крук схиляється до європейської традиції предметної скульптури.

Поряд із скульптурою Крук висловлюється також у письмових замітках із найрізноманітніших тем навколишнього світу. В історії мистецтва ми знаходимо багато прикладів, коли митці у свою пластичну творчість, викладали і власні думки. Як Берлах, що є великим драматургом так і Гільдебрант, що написав книгу «Проблема форми», втілювали теоретичні положення у своїй пластиці. Крук пише автобіографічне, афоризми і викладає думки про мистецтво. Зміст і манера написаного ним є також повчальними для розуміння його скульптурних творів.

Д-р Фолькер Г. Пробст

Додаток:

Із книги «Грегор Крук Життя і творчість», с13.

Професор

Арно Бреккер.

Нідеррайнштрассе, 239

4000 Дюсельдорф, 30

Тл. 02.11/43 43 00

З Григором Круком, родом із Західної України, я познайомився в кінці 30-х років, коли він поступив до мене у клас скульптури у Вищій школі образотворчих мистецтв в Берліні. До малювання актів його ніколи по-справжньому не тягнуло, але тим більше йому до душі була робота з пластичними засобами. Не нав'язуючи якогось скульптурного стилю, я викладав своїм учням основні положення скульптури, ремісниче опанування скульптурних технік, об'єм і пластичність, пропорції, анатомію, гармонію. Вже передчасно Крук прагнув вийти за рамки традиційної академічної освіти. Враховуючи його вміння я надав в його розпорядження ательє у Вріцені на Одері, в якому йому ніхто не заважав працювати. Досить швидко він розвинувся до самостійного митця, а в його творах, незважаючи на схожість з такими великими прикладами, як Майоль, відчувалася глибока обдарованість. У Мюнхені, де в 50-х рр. живе і працює Крук він самостійно сформував свій скульптурний почерк і тематику в очевидний стиль.

У своїх фігурах Крук прагне до великої, закритої пластичної форми. В цьому він нагадує мені трохи Берлах, якому вдалося стилізованими природніми формами передати експресивну виразність. Зміст скульптурних зображень стосується спогадів про його Захіно-Українську Батьківщину. Повнота переживань його дитячих і юнацьких років особливо виражається у прив'язаності до землі в багатьох зображеннях українського народного життя. Цей народ знає, що таке тяжка праця у полі, не мирячись із своїм нужденним життям. Нахили до глибокої реалістичності в українського народу є завжди серед тем робіт Крука.

Для мене не було несподіванкою, що Крук у віці понад 70 років поставив собі завдання встановити перед українською церквою у Мюнхені

дві фігури з раннього періоду творчості: «Селянка, що стоїть» (1938-1940), «Хлопчик з птахом». Я бажаю йому щасливого завершення добра доля поклада Григору Круку в колиску божий подарунок – обдарованість. Вся його творчість буде зрозумілою для прейдешніх поколінь, як вираз волі найвищої потенції. Це найвища нагорода, що може випасти на долю митця.

Дюссельдорф, 28 червня 1985 р.
(підпис)

Helene Zacharias
Мюнхен, 5.9.2011
Buchloer Str. 3
Тел. : 089/755 75 29

D-81475 Munchen

Пану директору
Віктору Мельнику
з різними додатками

вул.. Низова 2 а/с 220
76000 Івано-Франківськ
Західна Україна

Шановний пане Мельник.

Вашу адресу я отримала тут у Мюнхені у ВУУ (Вівільний Український Університет), для моїх досліджень про останні роки життя мого колеги скульптора Г. Крука мені дуже багато допоміг архіваріус пан В. Леник.

Пана Грегора Крука я зустріла в кінці 50-х років, коли я прибула в Мюнхен на мистецькі студії і на протязі декількох років часто була гостем у його гарній художній майстерні по вул. Елізабетштрассе 13, як художниця я отримала там великий стимул. Тоді якраз мав місце радикальний перелом в сучасне мистецтво, який розтягнувся, і то, на жаль в посиленій мірі, аж до сьогоднішнього дня. Мистецькі прагнення (устремління) Г. Крука були для мене опорою і спокійною гаванню.

Він говорив мені про мистецький період свого життя в Німеччині в 1937 році, про своє навчання в Берлінській Академії і про свого професора Арно Брекера між іншим, який надав йому тоді майстерню у Вріцен на Одері, цього були удостоєні лише най здібніші. Взаємний зв'язок існував ймовірно ще в наступні десятиліття. Брекер, який тоді старший за Крука більше ніж на десять років, помер в похилому віці на початку 90-х років. На жаль, в наступні десятиріччя після закінчення війни, коли 90% його творі було повністю знищені союзними військами, на нього постійно зводилися наклепи і він почував себе ображеним; він вважався державним скульптором у Третьюму Рейху і хоча він був лише митцем (пророком красивого), він був змушений тоді і пізніше захищати себе уже в похилому віці в письмовому виді від брудних образ. Він невтомно залишався вірним своїй лінії і ще заново створив визначні твори.

Деякі з них я подала в додатку.

На початку 60-х років я часто зустрічалася з Грегором Круком тут в Академії при малюванні з натури. Академія надавала таку можливість вільним митцям, які входили до певних спілок; вільною художницею була з 1963 року. Тоді одного разу Г. Крук сказав голосно зовсім не стримуючись (без всякого стримку) : «Раніше потурбувались би про благо митців, а зараз цього більше немає». Тому що надалі митцем вважався кожен, як тільки він займав позицію відчуження і ворожості до всього предметного, коли появлялось до цього заохочення (сприяння). На жаль це має місце аж до сьогодні, і то в ще більшій мірі. Я пізнаю це на власному досвіді: деякі з моїх колег що на протязі свого життя давали добре мистецтво, більше не беруть до уваги і забувають, навіть після смерті мовчать з несхвальними зауваженнями. Це коштує митцеві подвійних сил, щоб у старшому віці, коли хвороби і всякі інші недуги до нас підступають, утверджувати свою, ставшу небажаною, лінію. Від цього терпів в тій чи іншій мірі, як я виявила, також і Грегор Крук в останні роки свого життя. Як митець він перш за все жив своїми творами . Сім'я, житло, те, що в інших смертних с на першому місці, в цьому він був обділений, у нього взагалі цього не було. В цьому відношенні він залишався самотнім і безридним, але залишив в ті важкі моменти найкращі твори для нащадків. Їм залишається тепер зробити найменше, потурбуватись про шанобливу пам'ять такої людини, а найменше це - відповідний надгробний пам'ятник, це і с основне прохання мого листа стосовно Грегору Крука. На мою думку існуючий пам'ятник с взагалі незадовільним, ні стосовно розміру, ні стосовно художнього оформлення. Через своє втручання і відкритість по відношенню до ВУУ, я викликала до себе щонайбільше відчуження, дійшло навіть до того, що вони поклали трубку. Пан Ліник с єдиний, що становить виняток, він дав можливість мені висловитись і допомагав мені у всякому відношенні. Я пообіцяла йому дати копію листа до Вас. Однак я не вважаю, що з цього буде користь для справи, тому що він сказав мені, що в наступному році він хоче з дружиною відвідати Вас в Івано-Франківську. То уже буде Ваша справа щось йому про це казати. Я також не знаю, що Ви думаєте про мою настирливу вимогу (наглое, унижительное требование), чи дійсно все це є таким нездійсненним, як мені дали зрозуміти. Пан Ліник справляє враження дуже співчутливої і побожної людини. Моя пропозиція по надгробному пам'ятнику:

комплекс мав би бути неодмінно більший, який зразу кидався б проходим у очі і спонукав до роздумів. Його треба дати до рук безумовно доброго архітектора, він мав би завершуватись відповідною, міцно закріпленою скульптурою Грегора Крука, приблизно такий як Анна Ярославна, з мотивом біженця, сіяча або щось подібне. Комплекс мав

би бути більшим тому, що на українському цвинтарі в іншому місці знаходиться могила його брата Івана (помер в 50-х роках), якого треба би було перепоховати біля нього, на належному місці помістити таблицю з прізвищами батьків, яких він часто з сумом згадував. Таким чином вся сім'я була б разом, в родиннім колі хоча б після смерті. І це в Мюнхені - місті, в якому він успішно творив, а також приніс славу і пошану своїй країні, великі сини так рідко розсіяні по всьому світу, що для гідної (почесної) пам'яті в жертву треба приносити щонайкраще. А замість цього звичайна запушена могила, віддалена від лавки на доріжці вона непомітна, навіть зблизька ні, оскільки посаджений спереду посередині перед плитою кипарис зовсім закриває її. На українському цвинтарі найбільші місця так само як і всюди заняті чи заброньовані в першу чергу для великих чиновників, науковців чи церковних діячів. Лише про митця сьогодні забули. Але де є бажання, там знайдеться також і спосіб і місце для розширення. ВУУ, по моєму, в жодному разі не живе тут по-спартанськи, він знаходиться в одному з найкращих і дорогих кварталів Мюнхену, приміщення його вдекоровані скульптурами Крука, отже про нестачу грошей навряд чи може йти мова в таких важливих справах.

Мені 81 рік, я не можу ходити, ці ходіння для мене є важкими. Ця добра порада можливо є останнє, що я можу зробити. Грегор Крук ніби хоче висловити своє побажання моїми словами, щоб уже після його виконання знайти спокій. Моя велика просьба до Вас, пане Мельник : чи не могли б Ви, від українця до українця, замовити добре слово про нашого дорогого Грегора Крука, не згадуючи особливо про мене?

За вдачею я занадто пряма, а це не справляє враження

З багатьма добрими побажаннями і вітаннями

підпис

Листи до сусідів

25. 3. 1970.

“Христос Воскрес”

Дорогий сусіде Митре!

В день Пасхи і Христового Воскресіння засилаю Вам мої найсердечніші побажання Веселих, щасливих свят і кріпкого здоров'я. Дуже дякую твому дорогому зятеві Миколі за листа, за фотографію з могили моєї дорогої Мами, і за опіку над могилою. Я погоджуюсь, що хочите відправити Службу Божу за спокій душі моєї Мами. Кошти за Службу Божу я покрию, що буде коштувати. Натомість робити прийняття, обід для людей які вшанували пам'ять моєї Мами я не погоджуюсь. Нема потреби робити мітинг для людей з приводу смерти моєї Мами. Мені відомо, що весілля і похорони дають людям нагоду випити багато горівки, а се вмерлому не допоможе.

Коло мене дякувати Богу все гаразд. В нас багато снігу, зима і зима. Вже час щоби хоч трохи потепліло. Пакунок перед Святами не міг я Вам вислати. Тепер по святах буде більша можливість. Писала мені Сестра Марія, що Шкварків Михайло хоче зробити з желіза парканець, штахети на гріб моєї Мами. Подібний як є на гробі Кадукової Андрійчихи. Хай робить, думаю, що і Ви такої гадки? Вчора в Туреччині було велике трясення землі. Багато людей стало жертвами. З Німеччини багато людей виїхали до Туреччини щоби рятувати і дати поміч людям які через одну ніч стали без даху над головою. 90 сіл цілковито запали в землю. Це велике нещастя. А що нового біля Вас і моєї сестри Марії??? Ще раз вітаю Вас і всіх наших сусідів нашим давним Великодним Привітом “Христос воскрес”.

Все Вам Вдячний Ваш сусід Григир.

Мінхен, 15. XI. 1970.

“Слава на віки”

Дорогий сусіде Митре!

Вашого милого листа я отримав, за який дуже Вам дякую! В листі також була пробка матерії на вбрання Вашому зятеві Миколі. Тепер приготую вислати Вам пакунок на адресу Павлюк Марія Матіївна. Машинки до стриження я Вам вишлю, так, що стрий те, що отримав най собі затримає. Певно, що Вашу донечку Маріку я собі добре пригадую, тому постараюсь вислати їй гарний светер. Також добре памятаю Миколу Батога. Він в нас молотив - в стодолі жито. Також постараюсь вислати йому люльку, тютюн тільки не знаю як його імя по татови. Поспітайте його і поздоровіть його сердечно від мене. Дуже Вам і сусідам дякую за поздоровлення. Я рівно ж Вас, Вашу родину, і всіх наших сусідів витаю найсердечніше, з якими в їх і моїй памяти є звязане моє минуле дитинство.

Ваш сусід Григир.

30.XII.1971

Христос Рождається

Дорогий сусіде Митре!

Дуже дякую тобі і Твоєму дорогому зятеві за гарного листа.

Я на Вас не загнував, бо нема причини. Навпаки, я згадую Вас і Вашу поміч для моєї дорогої Мами якнайкраще.. вашому сусідови Семенові я вислав маленький пакуночок з тютюном. Маю надію, що його здоров'я є в доброму стані?

Як промине святочна гарячка, то трохи пізніше і Вам дещо вишлю.

Пишу святочна гарячка, бо ту перед і після свят було все переповнене і завалене пакунками, дарунками, листами, що годі було добитись через великий натовп людей. Лише на лист купити поштовий значок треба було чекати з годину, а то і більше.

У Вас свята мають більше спокою і радості.

В капіталістичнім світі, в якому я живу Бога нема. Люди вірять лише в одного Бога. Цей Бог називається гроші, гроші і ще раз гроші. За гроші син вбиває маму, тата, брата. Перед святами бандити розбили може 20 банків і зрабували 8-10 мільонів німецьких марок. На вулиці крім грошей крадуть авта, стріляє один другого за дурницю. На могого приятеля напали три бандити в білий день і зрабували в него 5 марок. За цих п'ять марок ту мож купити бідні панчохи до черевиків. В Німеччині колись був порядок, а сьогодні погоня лише за грішми. Напишіть мені як Вам святкувалось? Чи вільно ходити з колядою як то колись за моїх часів було?

Витайте від мене всіх моїх сусідів, знайомих і приятелів.

З приводу Різдва Христового і Нового Року бажаю Вам і Вашій родині, сусідам веселих щасливих свят, кріпкого здоров'я, радості і многих літ. Ваш Григир Круків з Братишева.

PS: Привіт для моєї сестри Марії.

Неділя 16.4.01979.
Мої дорогі Сусіди
Воістинно Воскрес!

В день Пасхи і Христового Воскресення й рівнож бажаю Вам і Вашим сусідам щасливих свят, кріпкого здоров'я та многих, многих літ!

Дуже Вам дякую за Вашого гарного листа та вістку про моє рідне і не забуте село. Ваші діти на знімочці виглядають дуже гарно. Мені було дуже приємно оглядати дітей, яких моя любя і дорога Мама любила і їх відвідувала.

Прошу у Вас вибачення за мою довгу мовчанку. Я дуже часто подорожую. Був в Канаді, Америці, Франції, Італії, як також по західній Німеччині.

Виставляю мої фігурки по вище згаданих країнах. Часом продаю і так даю собі раду. Про мої фігурки вже є дві книжки видрукованих і приготую до друку третю книжку зі спомином про Братишів. Шкода, що книжки до Вас не вільно посилати. Дозволено лише все, що потрібне до домашнього ужитку.

По святах Христового Воскресення вишлю Вам пакуночок, бо перед святами був завеликий натовп при висилці пакунків в Україну. Тепер вже трохи проглотилося. Дякую Вам і то дуже, що не забуваєте про гроби моїх найдорожчих та ніколи не забутих моїх родичів. Біля мене дякувати Богові все ще гаразд. Здоров'я ще дописує, мені вже стукнуло 68 років. Це вже досить поважний вік. Ти Миколо є ще замолодий щоби жалітись на високий чи низький тиск крові. На такі недуги ту є лікарства які помагають. Хай твій лікар напише рецепту які лікарства потрібні, а я можу Тобі вислати. Якщо дозволять??? Лікарі вживають Латинської мови пишучи рецепти. Це є інтернаціональна мова лікарів. Тішусь, що дуби ростуть на згадку про минуле Круків. Село Братишів дуже радо я би відвідав, але є труднощі при виїзді. Мене вже запрошували приїхати до Вас в моє рідне село. Я відмовив поїздки, бо на старі літа не хочу мати клопоту. Щоби плакати, то не треба аж їхати до рідного села. Тішусь, що Ваше життя є в добробуті. Це правда, що нігде так щасливо і весело нарід не живе, як у Вас. Я тужу завжди за рідним селом, сусідами та стежками яким ходив до церкви з мамою, до школи, та по наших сусідів городах щоб красти овочів. Сливок, яблук бо з чужих городів овочі краще смакували чим з власних. Се було моє дитинство.

Витаю Вас, Вашу родину і всіх наших сусідів якнайсердечніше в любові і великій тузі за Вами та рідним краєм. Ваш незабутній Грицько з Братишева.

Тобі дорогий Митре сусідо від серця бажаю всього найкращого.

Прошу передати від мене низький поклін для моєї дорогої сусідки Анни Вітової і всіх інших хто мене ще пам'ятають.

Мінхен, 28/9. 1981.

Дорога і незабута сусідо Анно!

Ви зробили мені велику честь і приємність, що вислали мені Вашу гарну фотографію. За нею дякую Вам якнайсердечніше. Тішусь і то дуже, що Ви дожили такого гарного віку. Я не забув про Вашу велику сусідську та людську доброту: пригадую собі ще маленьким хлопцем як наша корова не доїлась, а Ви що ранку приносили нам молоко. За Вашу сусідську доброту яка ніколи не пропадає в моїх думках про Вас, ще раз дуже Вам дякую та посилаю Вам маленький пакуночок. Теплі панчохи на зиму, светер, хустинки та чоботи і черевики на Братишівське осіннє болото. Чоботи з гуми є дуже практичні, бо не псуються і завжди мож добре їх обмити. Коло мене дякувати Богу яко тако все гаразд. Не треба забувати, що мені в жовтні буде сімдесят років 70. Також не мало. З цим листом посилаю Вам свою фотографію з фігуркою «Жінка, що втікає перед дощем». Маю надію що контролю листів не відкине і Ви її отримаєте?? Мій побут на чужині я не прогавив. З моїх фігурок та рисунків надрукував три книжки так, що між чужинцями я зробив моїм землякам честь. На старі літа не бідую. Маю гарну вдовицю яка мені варить, сорочки пере, миє все що треба в хаті. За три тижні приїжджає до мене з Канади Ольга донька Василя Лукасевича мого учителя ще з Братишева. Колись називали його Котом. Приїжджає до мене в гості, бо ми колись разом ще дітьми разом до школи ходили. На сім кінчу: обіймаю і цілую Вас і всіх наших сусідів.

Ваш сусід Григир Крук.

Слава Ісусу Христу!

Мої дорогі та ніколи не забуті сусіди!

Вашого милого листа отримав, за який найсердечніше Вам дякую. Прошу у Вас вибачення за мою довгу мовчанку. Тішусь і то дуже, що Вам добре живеться, та що усі здорові. Мені дякувати Богу також добре живеться. Туга за Вами, та за стежками моєї молодости мене не покидає. Жалую і то дуже, що не можу Вас, і гробів моїх дорогих Родичів відвідати. Дякую Вам і то дуже, що не забуваєте гробів моїх дорогих на ніколи не забутих Родичів Тата і Мама і сестри Марії.

Тішусь, що Ти сусідо Митре здоровий. Приємно було довідатись, що Вітова Анна живе і здорова: як цей лист отримаєте, то поздоровіть її від мене якнайсердечніше. Про Вас і про Анну я часто думаю і згадую її, бо вона приходила до нас і не раз жартувала з моїм Татом. Мудра і весела жінка була і є. Шкода, що син її не приїхав до дому. А що робить Володимирко? Чи живе в Станиславові?? По Різдвяних святах вишлю Вам напевно Вам потрібних річей. Прошу мені вірити, що перед святами

пошта і пересилка пакунків майже не можлива така переповнена, що поштарі мають замір страйкувати, бо не можуть собі раду дати, так перетяжені працею, а платня завжди та сама. До мене часто приїжджає з Канади донька мого учителя Василя Лукасевича його котом називали. Я з нею, ще хлопцем до школи до Ніжнева ходив. Вона має двох синів. А її чоловік лікар помер. Тішимося обоє та згадуємо наші молоді літа в Братишеві та Ніжневі. Я їздив до неї до Канади, був в Америці, але мені найліпше в Німеччині. Хоч Канада і Америка це дуже гарні простори добре загосподаровані. Люди живуть в добробуті. Зрештою Вітової Анни швагер Іван жив в Канаді то вона знає. Як чоловік здоровий і має працю, то йому всюди добре. Час минає і дуже скоро на другий рік мені буде 70 років сімдесять. Ніколи не думав, що доживу так довго. Мою молодість на чужині я не прогавив, чесно жив і нікому не зробив ніякої кривди ані прикрости. Як сядете коло столу на святий вечір, то згадайте і мене того хлопця, Крукового Якова, що пас корову на воловоді, на толоці і також носив ріще, оберемки з лісу. Мої Мама мала чим затопити та вечеру зварити. Про мої фігурки які я виконую вже появилися аж три книжки. Хотів би Вам післати щоби і Ви подивилися, але книжок до Вас висилати заборонено. В Німеччині починає вже все дорожати, а робітники не всі роботу мають. Від німецького уряду маю старість заобезпечену. Маю велике і тепле мешкання, і все що мені конечно до життя потрібне. Давніш, як був молодший, то я подорожував майже по цілім світі, а тепер не маю охоти. З моїх фігурок роблю виставки і люди купують. В Мінхені є наша католицька церква є школи для наших дітей, що би рідну мову не забували, та не знімчувались. В Мінхені є забагато авт самоходів, і псів багато багато. Майже кожна що друга фамілія має по два три пси (собаки). Маю вдовичку німку з якою окремо живу, бо мені є краще працювати на самоті, а вечеряємо разом. В Мінхені під сучасну пору є багато чужих робітників: турки, греки, югославці, поляки, жиди, японці та інша мара. Всі чужинці добре заробляють та живуть в згоді між собою. В цьому листі посилаю Вам фотографію, що з мого обличчя - з лиця старий вже старий нема що робити, бо час летить.

З приводу Різдва Христового і Нового Року прийміть від мене мої найсердечніші побажання веселих, щасливих свят кріпкого здоров'я та многих, многих літ бажає Вам і всім сусідам Григир Крукового Якова з Братишеві.

Мені всюди було добре, але під рідною стріхою було найліпше.

Мінхен, 20 вересня 1982

Слава навіки Богу!

Дорогі та незабуті мої Сусіди!

Приємно є мені Вас повідомити, що Вашого дорогого листа отримав, за який дякую Вам якнайсердечніше. Тішусь, що Ви отримали мій пакунок. При нагоді вишлю Вам ще один, лишень прошу Вас напишіть мені, що Вам вислати?? А тепер прошу Вас напишіть мені про Вашу домашню господарку. Чи маєте корови, коні, кури? Чи то все є колгоспне. Хліб печете самі зі своєї муки, чи отримуєте з колгоспу? Отакі дрібниці я хотів би знати. Я знаю, що церква підчас війни згоріла. Чи побудували нову? Каплицю? Чи є в селі ксьондз, лікар, пошта? Чи мусити лист нести до Ніжнева на пошту? Я буду робити старання щоби поїхати до Станиславова моїх приятелів відвідати, а притім відвідати село Братишів і Вас та інших сусідів. Дозвіл на приїзд до Вас є дуже тяжко отримати.

Поїхати до Києва чи Москви отримати дозвіл є легко, але на село не радо дають дозвіл на приїзд. Побачимо як то буде. Деякі мої приятелі з Німеччини і з Америки їздили на Україну з групою.

Одинцем поїхати є тяжко, але я спробую. Як отримаю дозвіл, то Вам напишу. Коло мене дякувати Богу все є гаразд. Працюю лише тогди, коли хочу. Маю святий спокій. Ту в Мінхені є наша церква аж два ксьондзи. В неділю йду на Службу Божу, а по службі коло церкви стрічаю наших людей з якими говорю нашою рідною мовою, бо цілий тиждень лише розмова по німецьки.

Як отримаєте сего листа, то прошу поздоровіть від мене вітову Анну і її Родину та інших сусідів, які мене ще малим хлопцем знали.

Під осінь виїду трохи на вакалії. Люблю Італію, Францію, Англію, бо в сих країнах виставляю мої фігурки та рисунки.

Шкода, що до Вас не вільно вислати книжки та фотознімки з моїх фігурок.

На сім кінчу, ще раз вітаю Вас та всіх моїх сусідів.

Ваш сусід Григир Крукового Якова.

Листи до Михайла Зорія

Мінхен, 12.XI.1982

Дорогий мій Михайле!

Приємно є мені Тебе повідомити, що Твого цінного листа одержав, за котрий дякую Тобі якнайсердечніше. Тішусь і то дуже, що маєш охоту і замір до мене приїхати. Отож мені потрібно дві знімки з твого обличчя, день народження, адресу маю. Як отримаю вище згадані знімки, тоді шойно пічну заходи робити про Твій приїзд – до Мінхену. Запевняю тебе, що моя любов і прихильність до Тебе і Твоєї Родини не вигасла на чужині в моєму серці. Мені буде дуже приємно Тебе обняти в обійми та погладити Твою лисину. Хоч моя лисина не є менша від Твоєї. Ту в Мінхені є ще один Твій знайомий зі Станиславова Панас Фіголь, син священника зі Станиславова. Маріка Гарасовська має багато дітей і перестала малювати. Богдан Стебельський також перестав малювати. Але це немає нічого спільного з Твоім приїздом.

Запрошення для Твого приїзду буде написане по російськи, з яким поїду до СРСР до СРСРської амбасаді в Боні, з проханням щоб дали згоду на Твій приїзд. Не думаю, щоб були труднощі, бо Ти ніколи не займався політичними справами, крім мистецтва. А мистецтво є завжди в пошані. Ту в Мінхені є також організація туристична, яка організує подорожі до СРСРського Союзу і навпаки. Мої знайомі відвідували Москву, Ленінград, Одесу, були захоплені. Бачили дуже і дуже гарні речі, тільки під проводом провідника прогулянки. Під сучасну пору немає труднощів відвідати СРСРський Союз. Багато німців подорожують. Я рівно ж не жалів грошей на туристику по Європі, США та Канаді. Цього літа приїжджає до мене з Торонта моя шкільна товаришка Оля Лукасевич, донечка мого бувшого учителя в селі Братишеві. Вже старша Пані, але тепер має час і гроші на подорож до мене. Люблю її. Свідок моєї молодости, тому нічо дивного, що тішусь її приїздом. Напиши мені, що робиш? Чи ще малюєш? Чи училюєш? Чи вже на пенсії? Я пенсії немаю. Влаштував виставку моїх різьб, дещо продаю, і так даю собі раду. Здоров'я яко тако ще дописує. Як довго то ще не знати? Тобі відомо, що наш колега Михайло Кліт помер в Австралії. Про Іванціва не маю вісті, де він подівся. Про Лукавецького також. Братія порозбігалась та розгубилась в світі. Часом жалую, що я покинув рідний край. Тужу за стежками моєї молодости. Ти добре зробив, що залишився вірним нашій рідненькій землиці.

На сьому кінчу, та очікую від Тебе вище загадної полички. Обіймаю і цілую Тебе з Родиною. Твій Грицько з Братишева.

Мінхен, 10.9.1983

Дорогий Михайле!

Голошу Тобі слухняно, що Твої цінні книжечки я одержав, за котрі дякую Тобі якнайсердечніше. Книжечка про Кераміку дуже гарна. Гончарство в Україні завжди було на високому рівні. Мої діди включно з моїм татом займались гончарством. Книжка про портрети є дуже гарно опрацьована. В історії мистецтва портрет завжди був на першому місці. Я рівнож час від часу різьблю портрети головно дітей або старих баб. Працюю ще, але не з таким великим запалом як це було давніше. Вже 72 роки. Шкодную дуже, що не можу Тобі вислати моїх книжок. Може залучу дві поштові картки з моїх праць? Мені дуже подобається рисунок голови, який Ти залучив до листа. Дякую Тобі. Ти мав завжди досконалу завершену форму, в якій є багато темпераменту і удуховленного виразу. В Мінхені на вулицях вже майже не чути німецької мови. Чути лишень чужинницьку: грецьку, югославську, турецьку, татарську, та всі інші включно з англійською. До Німеччини наїхало дуже багато чужинецьких робітників на працю. Вчора читав статистику, що в Bundes Republik є 3 мільйони анальфабетів які не вміють ані читати, ані писати. Святослав Гординський мешкав в мене десять днів, приїхав з Відня до мене. У Відні розмальовує церкву Святої Варвари. Гординський в своєму житті розмальовав 15 церков. Зробився богачем. Живе постійно в Канаді. Вчора і сьогодні були в мене гості з Кракова з академії – мистецтв. Serdecne poz...rowicni dla Michaso... Makarewicra, Koperca, Kantora to inny.... Колеги вже постарили і я з ними також вітаю Тебе С.Муханов був зі своєю дружиною. Постійно живе в Австралії. Ту в малярстві є напрямок абстрактний безпредметовий як Кандинський, Євленський, а в музиці Стровінський.

Для митця любов і студія природи є так важна як для летуна летунська площа. Та нажаль не всі мають силу підвестись з площі вгору. Тому багато залишаються на летунські площі. В мистецтві то само. Незнаю чи Ти мою філософію панімаєш? Постараюсь дещо Тобі і твоїй дружині вислати, але прошу Тебе напишіть мені, що Вам потрібно?? Невідомий чоловік написав мені довжезного листа. Він бував в Тебе. Хто то є? Maksym Eidhirnie... – Бєслєр? З D....isburga? Я час від часу дещо продаю з моїх різьб. Беру участь у виставах разом з німцями. На загал люди стали ошадні, очікують не знаного. Вітаю Тебе з Родиною якнайсердечніше.

Твій Грицько з Братишева.

Листи до Володимира Луціва

Мінхен, 25.І.1978

Вельмишановний і дорогий Володимире!

Щиро дякую Вам за милий лист, та шляхетний задум влаштувати виставку в Лондоні. Проти влаштування виставки я не маю нічого, але: Ви знаєте, що я не належу до такої Мафії як Шагаль, Міро, Діа-Кометті та інші. Я мав виставку в Женеві в найбільшій галереї успіху не було, а навпаки в додатку ще й дуже погана критика була. Директор галереї на прощання сказав мені такі слова: у Ваших книгах ми бачили кілька гарно зроблених жидів, ми думали, що Ви є жидівського походження, тому ми зробили Вам виставку. Ми купуємо і підпираємо тільки жидів. Ця сама галерея дала про мене погану оцінку до галереї в San-Poriz і там відловили мені виставку мимо того, що Лікарська Палата в Z'richu конче хотіла в San-Moriz влаштувати мені виставку Вас на дармо. Цей пролог, це заохота для Вас влаштувати виставку.

Тішусь, що продаж образів Новаківського увінчалось успіхом. Тепер образ Мазурика знаходиться у Пані Іванки Винників у Франції. Вона як буде в Парижі тоді відвідає його і справу полагодить. У мене ще є маленький Вівтарик Мазурика це принагідно передам як хтось буде їхати до Парижу.

Якщо б знайшлись українські патріоти, щоб заплатили транспорт моїх різьб туди і назад, тоді я міг би погодитись на новий клопіт. Під сучасну пору маю багато виставок і то добре платних в самій Німеччині: не голодую, працюю, приготівляю третю частину до друку моїх нових різьб та рисунків.....

В Канн полуднева Франція мав виставку в галереї ARPE з успіхом. Тепер знову вислав 6 різьб малого формату до тої самої галереї. Henri Moog це є під сучасну пору сита корова, яку мафія добре продає. Але Крук? Телятко не відоме. Нічо це мене не пригноблює, а навпаки ще більше додає охоти до праці.

Витаю Вас якнайсердечніше з Родиною.

Все Вам вдячний і відданий до Ваших послуг Григорій Крук.

PS: Пані Анна Патрай працює постійно у Фльоренції можливо, що за її старанням там буде виставка? Її фірма продукує на цілий світ обуву-взуття, чоботи, черевики і т.д. Така фірма може щось зробити? Як захоче?

Мінхен, 2.X.1978

Вельмишановний та дорогий Влодзуню!

Вашого цінного листа я одержав за який дякую Вам якнайсердечніше.

Тішусь і то дуже вашим приїздом до Мінхену. В зв'язку з вашим приїздом постараюсь Вам якнайкращу модельку, щоб Вам не було скучно.

Біля мене дякувати Богу все гаразд. Влаштувую багато виставок з моїх праць. В містечку Канн полуднева Франція маю вже довший час виставку і то з успіхом. Найбільше купують французи і англійці. Також під сучасну пору маю виставку в ..., Augsburg і Regensburg. Я би сказав, що вище згадані виставки це моє поживне.

В міжчасі вирізьбив статую Анни Ярославни на 2,5 метра височина.

Статуя Анни Ярославни мала б бути поставлена в Штрасбургу? Одна а друга в Квібеку у Франції. Поставлення статуї не є виключено, що можуть зайти перепони такі як це було в Парижі на Бульварі Т. Шевченка. Брежнев заборонив емігрантам подібні пам'ятники ставити.

Різьблю портрет нашого Владики Плятона Корниляка.

Можливо, що за старанням Владики буде побудований перед новозбудованою церквою в Мінхені «Водограй» фонтан. Проект вже залучив, тепер тільки справа в дозволі і грошах, бо наші Владики є ошадні на такі декорації.

Неуцтвом наших політичних організацій на чужині не переймайтесь, бо шкода Вам здоров'я, а все не поможе. Один москаль в Мінхені, який мешкає біля мене довідався, що я українець і маю такі самі клопоти як Ви сказав мені про українців таке: Ви українці маєте щастя, що Вас москалі люблять і Вами кермують. А це і нам не є легко, бо українці ще не дорозвинений нарід. Україною в минулому кермували поляки, австріяки, німці, а тепер будьте щасливіші, що москалі тримають Вас в купі, а то інакше Ви б самі себе знищили. Я подякував москалеві за його опіку і більше з ним не стрічаюсь, бо я правди не люблю слухати??? Ім'я Шишко Богуш мені відоме ще з Кракова. Маю до Вас велике прохання і до того ще серйозне залишіть прошу Вас організувати виставку з моїх творів в Англії чи де там? Ви маєте й так багато клопотів.

А навіть якби Ви і клопотів не мали, то організувати виставок не треба. Я маю імпресарія рухливого жидка, він вміє на моїх творах заробляти гроші. В міжчасі цей жидок поє мене, щоб я багато працював, бо мовляв його будучність залежна є від моєї пильности. Як будете в Мінхені розкажу Вам більш про це. Отець Й. Когут з Франції запросив мене до себе, щоб в нього працювати біля новозбудованої церкви в Люрді і ще десь там.

Приємно, що у Вас велика Родина. Шагаль має 6 дочок, а Чаплін 6-7 дочок. А Ви лише 4.

Третий том книжки про мої різьби є на добрій дорозі. Треба при тому мати багато терпеливости.

Витаю вас з Родиною якнайсердечніше, бажаю вам кріпкого здоров'я і всього найкращого.

Ваш Гр. Крук.

PS: Бажаю Вам успіху в Нью-Йорку на Конгресі. Це є цікаво там бути.

Мінхен, 16 лютого 1978р.

Дорогий Володимире!

Дуже вам дякую за скору відповідь. В неділю біля церкви говорив мені всезнайко Тадзьо, що в Нью-Йорку відбудеться з'їзд всіх українських організацій. Це мало б відбутись за 8-9 місяців? Докладної дати з'їзду не знаю. Цей з'їзд мав би відбутись в приміщенні найбільшого готелю в Нью-Йорку. Може з цього приводу в цьому готелі влаштувати виставку картин Курилика і Гр.Крува? Яка ваша думка??

Український союз на чолі з Лисогором мають в касі 5-6 мільйонів грошей. Я вправді їх не числив, але явно будете в США, варто б подати їм цебо українським союзникам, що така виставка звернула б увагу не тільки нашим землякам, а також чужинцям. Для УККА заплатити транспорт ще не було б обтяженням для такої важної і багатой організації??

Ці думки від Тадзя подаю Вам до розваги. Якби така ідея увінчалась успіхом, то на закінчення такого з'їзду для мене був би клопіт, хто знявбися опікою і транспортом різьб назад до Мінхену? Ви заспіваєте їм, оглянетесь і назад до Вашої гарної Родини. А різьби?

Хтось мусів би взяти на себе відповідальність і забезпечення? В українців нажаль відповідальних нема. Також була б ідея, щоб УККА закупив кілька різьб для Музею Колянківського в Ніагарі. Колянківський часто звертається до мене з проханням подарувати кілька різьб для його музею. На його прохання постійно відмовляю всякі дарунки, тому що Колянківський пок. Куриликові за його образи заплатив 12 тисяч дол. (дванадцять тисяч), а від Крука хоче за дармо так не йде. Творчість пок. Курилика ціню дуже високо як важливий документ нашої трагічної еміграційної доби. Але цей великий документ немає нічого спільного з мистецтвом – малярством. В нього немає кольору. Шкода. Це є ілюстрації, які треба цінити і шанувати документ з минулого. Також його високо релігійні почування ціню серцем і душею. Їх треба брати без критики і поставити на відповідне місце. Маю вражіння, що цим разом наплів Вам аж забагато. Вас певно голова буде боліти?

Витаю Вас з Родиною якнайсердечніше, а зокрема Ваша усміхнену Донечку.

Все Вам вдячний і відданий до Ваших послуг Григорій Крук.

PS: Добре, що Ваші революціонери побили нашого Владику це і большевикам подобалося.

Гр. Крук Мінхен, 1.4.1979

Дорогий Владзуню!

Є вигляди, що змож буде продати Ваш образ Розп'яття Христа – чи Зложення до гробу Боровиковського.

Якщо будуть гроші на долоні, тоді зможу Вам написати коли маєте приїхати з образом до Мінхену. Крім того мій приятель є зацікавлений образами голяндських майстрів. Ви згадували, що маєте образи голяндських майстрів. Якщо так, то прошу зробіть знімки з цих образів, що їх маєте. Ту є купці на голяндських майстрів. Крім того маю бажання довідатись як Вам живеться? Що нового біля Вас і Вашої Родини?

Отець Горобач з Мінхену має у Вас парохію-нововисвічений в Римі через нашого Патріарха. Він певно є Вам відомий? Це свій хлоп, з ним мож говорити про все.

Біля мене поки що все по старому: маю добрий апетит, добрий і регулярний столець і охоту до праці. А що нині більше треба. Ви певно багато подорожуєте??

Маю виставку в Haus der Ku.....st, але до тепер нічого не продав. Час від часу дещо продам приватно, так що на скромніший прожиток вистарчає. У Вас в Лондоні завжди все шось цікавого?? Лондон це світова мистецька біржа. У Вас все є – страйк також. Різьблю з фотознімок малу статуетку нового Папу-Войтила. Будуть наші прочани в Римі і подарують від української еміграційної меншости. Прошу Вас зробіть гарну знімку з Вашого портрету різьба. В короткому часі буду старатись видати третій том про мої різьби. Маю бажання, щоб і Ваш портрет був між моїми різьбами час мине, а це залишиться.

Витаю Вас якнайсердечніше з Родиною.

Ваш Григорій Крук.

PS: Коли приїдете до Мінхену з концертом?

PS: Може Вам відоме ім'я: Дмитро Ткачук, Glossor 39 Ring St. Derby-Shire

Мінхен, 2 травень, 1980

Дорогий Владзуню!

Дякую за листа.

Телефонувати з Мінхену до Лондону о запит, що коштує образ, це не є зручно. Краще як ви в Лондоні знайдете Вашого приятеля, або Ваша дружина хай зателефонує і запитається, що коштує образ. Через телефон фірма не буде знати, що телефонує Ваша Тані, чи хтось інший. Знаю, що як образ буде проданий, то фірма відтягне для себе багато грошей. А кільки Вам залишиться??

Ви знаєте, що образ я люблю і до сьогодні жалую, що не купив.

В місяці червні я міг би рішитись на закуп. Але зараз? Міг би половину заплатити, а решту в місяці червні. 5 тисяч нім. марок (п'ять тисяч марок). Подумайте і зателефонуйте до мене вночі. Можливо, що Микитчак запросить гостей, що співатимуть? Ту лише є погоня за грішми. Золото сміялось і казало: Я золото! Я все можу купити, що захочу. А чорт усміхавсь тай каже: а я все заберу задармо без золота – і золото.

Тіто вже був одною ногою на тім світі: лікарі ту ногу відрізали і залишився ще на цьому світі. Цікаві справи. Мені буде великий жаль, як такі святощі українського майстра підуть під жидівський молоток. Що робити. Ви мусите живим дітям промощувати дорогу на будуче. Це є Ваш обов'язок – і то святий.

В Мінхені під сучасну пору малює стіни в нашій українській католицькій церкві Святослав Гординський. Малювання коштує 120 тисяч нім. марок. Гроші є – щоб псувати гарні, чисті, білі стіни в церкві.

Єпископ це дуже поверховна людина. Для мистецтва немає зрозуміння так, як наші всі Владики та Священники. Убожество духа під кожним виглядом. Але нарікати не помож. Краще вимагати доброти та досконалости від себе чим від других. Ну! Мій дорогий, кінчу про мої вияви прихильности до Вас і Вашої Родини і гарного Боровиковського.

Витаю Вас якнайсердечніше з Родиною Вам все відданий Грицько Крук зі села Братишева Івано-Франківської області.

Мінхен, 26.8.1980

Дорогий мій Владзуню!

Дуже дякую за Вашого милого і змістовного листа відносно характеристики сучасного і молодого наробку в мистецтві і культурі.

Продаж і купно Вашого цінного образу завжди може вийти як Ви сказали цю-цю-бабки. Такої можливості не виключаю. Однак відчуваю і сам від себе буду переконувати в першу чергу наших купців. То є: 1) Святослав Гординський, який є в Мінхені і малює тутешню церкву. Др. Білос, Др. Деманів особисто поїду до нього. Невдачі не виключаю, але, маючи цю незвичайну цінність в руках можу і доложу усіх старань, щоб образ залишився в українській Родині.

Ще одна справа може раптом вдасться Вам зробити добру колірову знимку такої якості як Ви мені були вислали (немаю). Але найкращий успіх був би, маючи цей оригінальний образ в руках.

Я би з Вами або сам з образом поїхав до Дем'яніва.

Щиро вітаю Вас з Родиною. Все Вам відданий Ваш Григорій Крук.

Liebenze..., 16.VI.1981

Дорогий Владзуню!

Рисунків вишлю Вам багато маю їх 300. Біда в тому, що рисунки не мають патріотичного змісту. Каталог, який Ви мені вислали нажалі забрала медсестра з Нью-Йорку. Вона має бажання показати в одній відомій мистецькій галереї. Не є виключено, що може власниця галереї зацікавиться влаштуванням виставки в Нью-Йорку? З цього приводу я був би дуже радий. Прошу Вас, якщо є змога вишліть мені ще один каталог на мою мюнхенську адресу Elisobet...штрассе 13. Каталог має зміст і форму, тому до Вас з великим признанням. Ви робите конкуренцію Св. Гординському. Що робить мій приятель Др. Фундак? Чи він ще вічно є в опозиції?

Ще один тип: Тимків – син священника зі Станиславова. Чи він працює в управі українських Союзників?? З образу Боровиковського зробіть обов'язково поштові картки з приводу Великодних свят Христові Страсти і т.д. Я міг би Вам в Мінхені це зробити на мій власний кошт.

Будьте щасливі, що у Вашому помешканні маєте такий цінний мистецький твір українського артиста мистця. Коли приїжджаєте до Мінхену. Ви завжди своїм гарним голосом і грою на бандурі будили зі сну наших земляків. Нажалі робітню зліквідував, а тепер на старість до пивниці.

Не хочу Вас більше нудити моїм писанням. Кінчу і ще раз вітаю Вас і управу СУБу за їх шляхотний почин.

З пошаною до Вас Григорій Крук.

Schwarzwald 16.VI.1981
Paracelsus Krankenhaus
7263 Bad Liebenzen-unterlencenhardt.
Дорогий Влодзуню!

Сьогодні для мене була велика несподіванка. Каталог українського мистецтва під Протектором Союзу українців у Великій Британії. Я захоплений, гратуюю Вам за Ваш шляхетний почин.

Чужинець скоріше зверне увагу на українську культуру – мистецтво, чим на політичні інтриги. Цей шляхетний почин продовжуйте якнайбільше. Україна на мистецтво є багата. Треба чужинців найбільше інформувати про здобутки українського мистецтва. Це велика радість для кожного українця. Укр. вільний університет рівнож дуже багато звертає уваги виставками українського мистецтва Literis et Arti..u.. для чужинців. Нещодавно вийшла книжка про мої рисунки. Сьогодні вишлю Вам тільки критику, бо я не є вдома.

Біля мене справа дуже погана. По тяжкому серцевому атаку я вже третій місяць в шпиталі. Одною ногою вже був у Св. Петра. Петро сказав поки що нема місця. Було одне, то я дав для Др. М. Гонія. Як буде вільне місце, то повідомлю Вас....

Спочатку я був дуже пригноблений, а пізніше погодився з дійсністю. Що робити. Така доля. Восени мине 70 років. На мої обставини то багато. А як зможу, то буду ще дальше працювати. Робітню при ... я зліквідував, бо по сходах на четвертий поверх з хворим серцем не мож лазити. Лікар заборонив. Господар відбудовує пивниці на долині там ставати буду. Як я був здоровий, то мав багато приятелів, а тепер всі відвернулись. Одна ще ... тако час від часу біля мене.

Є вигляди, що місто Мінхен взаміну за мої різьби знайде мені місце і опіку в старечому домі. Так мій Влодзуньо Грицько зісунувся на долину. Не раз жалію, що лікарі врятували, але це ненадовго, болі серця маю постійно, щоб лікарів не турбувати кажу я добре себе почуваю без болю. В мінхенському шпиталі був два місяці, а тепер в Шварцвальді 4 тижнів. П.Микитчак і Др. Дем'янів з ... запросили мене ту на лікування денно коштує 185 DM. Це великі гроші. Мені прикро, що обтяжую моїх знайомих. Але я не нарікаю. Я виповнив моє життя на чужині гідно як міг. Я час не прогайнував. Ліна Костенко пише: Людина на світ родиться чиста і красива, а відходить з життя змучена та сива. Я вже не тільки сивий, але і лисий.

Маю надію, що на будуче якщо управа Союзу українців у Великій Британії звернеться з проханням до УВУ Ректора Яніва, щоб визичив експонати на виставку в Лондоні, то думаю, що ректор не відмовить. У Ректора є гарна збірка українських мистців, які нещодавно приїхали з України. Також є гарна кераміка Юрія Кульчицького з Франції. При добрій волі мож буде зібрати гарні речі.

Варто б на будуче запросити англійських журналістів, які радо

прийдуть на відкриття виставки. Одним словом справ йде і піде в нарід. Янів має амбіцію говорити довгі промови на відкритті виставки, тому не буде гріхом його Світлість запросити, а тоді він певно приїде з творами українських мистців. В Мінхені живе донечка українського робітника на ім'я Кушлик, малює чудесно, темперамент першої класи. По виставках випродує всі свої образи. Даю Вам її адресу, вона буде тишитись, свої образи виставити в Лондоні.

Frl.Kuschlyk 8 Mynchen 40 Kaizerstrasse 37. Галерея ANA доставить її від Вас лист. А може і вона сама приїде, щоб пізнати гарного хлопця до женячки? В кожному разі вона є цікава, талановита, молода дівчина. Як приїду до Мінхену, то постараюсь Вам дещо вислати.

На цьому кінчу. Витаю Вас з Родиною якнайсердечніше Управі Союзу українців в Британії. Прошу ласкаво рівнож передати привітання. Ваш Григорій Крук.

Г. Крук. 28.3.1985р.

Дорогий мій Влодзуню!

Дуже дякую Вам за милого листа та рівночасно GRATULUЮ Вам за вибір Вашого головства. Правду кажучи для мене була б велика честь виконати гідний пам'ятник. Але й радив би Вам зорганізувати з кількох осіб комітет будови пам'ятника. Оголосити конкурс в пресі до всіх українських митців. Кожному митцеві дати повну свободу та ідею виконання пам'ятника. В пресі ще подати, що Комітет собі застерігає право вибрати найкращий проект хвилево малого формату 1:10 який пізнійше за згодою можуть будувати. Кожний мистець має право подати кошторис за виконання оригінального пам'ятника в бронзі чи камені. Тоді як будуть малі проекти малого формату, з них влаштувати виставку щоб мали люди доступ побачити за що жертвують гроші. Найкращий проект на папері чи в гіпсі сфотографувати в укр. пресі, щоб було відомо всім, до якого діла комітет зобов'язався. За вибір найкращий проект комітет дає нагороду митцеві у висоті 500-1000 дол.? Проект вибраний не завжди реалізують з ріжних причин. Може управа міста не дати згоду або можуть бути які ж недпревиджені причини.

...Подумайте та робіть, як самі бажаєте.

Відомо, що на любов і мистецтво нема міри. Горячку міряють термометром догори – шлях кільометрами, а на мистецтво і любов нема термометра. Ван Гог в своєму житті продав тільки один образ, а тепер мільйони дають за один образ. Мою пораду не мусите брати під увагу. Певно, що багато мистців будуть кричати, чому Крукові, а не іншому.

Але, але... Рішайте з Вашими приятелями, як самі уважаєте.

Гратолую Вам і Вашим приятелям за гідну ідею побудувати пам'ятник. В цій справі я телефонував з Вашою Дружиною.

Кінчу, бо буде Вас голова боліти від моєї поради.

Щиро витаю Вас з Родиною.

Григорій Крук.

P. S. Я почуваюсь добре.

Маю апетит та добрий столець, а що далі буде про це не думаю.

Мінхен, 15.6.1985

EFFNERSTRASSE72

Дорогий та любий Синочку!

Тішусь, що маєш любов та пошану до Татуня, хоч часом не заслуговую.

Часто вдаю нормального, щоб не відкрили, що я Божевільний.

Як прийдеш до Мінхену, то прошу не забудь привезти лікарство на Біль та терпіння людської душі, яке часто мене переслідує.

Посилаю список різьб приготовані до пересилки.

Обіймаю і цілую мого синочка. Твій нечемний Татуньо Гриць.

Мінхен, 8.12. 1986

Дорогий мій Влодзуньо!

Дуже дякую Вам за Вашого милого листа з дня 27.1.1986 і телефонічну розмову. В першу чергу прошу у Вас вибачення, що не міг приїхати на відкриття виставки моїх різьб. Лікар заборонив, тому не міг проти його діагнози робити труднощі собі і лікареві. Тепер почуваюсь ліпше. Як Вам відомо я мешкаю в Старечому домі зі старими повіями, злодіями, глухими, німими, сліпими та півбожевільними. Моя перша ніч була з божевільною. Около дванадцятої год вночі відкрилися двері, які я забув замкнути. Гарна молода дівчина в піжамі, та просить мене чи може зайти. Кажу заходь, заходь, а шо Ти скажеш? Я попрошу Вас, щоб Ви мене оглянули і ствердили, чи я нормальна чи божевільна. Кажу добре, Тебе огляну але скидай піжаму. О! То ні, піжаму не скину, бо це гарно. Я сей час подумав, що я божевільний, а дівчина нормальна. Кажу як Ти ту дісталась? Та я була півтора року в домі божевільних, але лікарі мене вилікували і сказали, щоб я в домі для старих людей працювала і обслуговувала старих людей. Але я бачу, що управа дому не є задоволена з моєї обслуги, тому мушу цей дім покинути. За кілька днів приїхали родичі і забрали дитину до себе. От так як бачити серед якої атмосфери я живу... Одне велике щастя для мене є те, що маю дуже гарну робітню, в якій працюю цілими днями – без перешкод. Тому Старечого дому не покину. Витримав геніяльний Рембрандт, Ван-Гог, то і я витримаю. В міжчасі я пізнав дуже милих італійців, які люблять мене і мою творчість. Купили вже дві різьби монаха з Атосу і Паламаря і будуть дальше купувати. Італійці не малі люди. Мають великий ресторан і часто просять мене на вечерю. Я говорю трохи по італійськи і це їм дуже сподобалось. Як приїдете до мене, то я вже заздалегідь запрошую на обід чи вечеру до італійського ресторану.

Каталогом і плякатом з виставки моїх різьб я захоплений, так гарно скомпонованого каталогу я ще не мав. Ви маєте дуже доброго графіка, витайте його від мене. Йому зроблю презент за так гарний каталог. До Мінхену приїхав Святослав Гординський. Ще не бачив мого проекту на пам'ятник В. Великого. Якщо Св. Гординський дасть прихильну оцінку за мій проект, то може отримаю замовлення від нашого Владики: хоч любитель Гординського є Моль-Молодожанин, які спільно працюють. Зрештою це все мені байдуже. Важне, що маю охоту до праці, а решту це все еронда. В Мінхені Москва виставила скарби Царські. Кажу Вам

це чудо. Чудо. Може виставка буде ще до Вашого приїзду. При вході до виставки аж два поліцаї з револьверами чекають на злодіїв. Тішусь Вашим приїздом. Тішусь, що у Вашій особі маю прихильність до мене і моєї праці. Знаю, що Ви завдали собі великого труду з влаштуванням виставки. Дякую Вам від серця обіймаю і цілую Вас. Хоч це вас ще замало... Як приїдете то тоді поговоримо про винагороду за Ваш труд і працю. В короткому часі матиму судовий процес з управою міста Königs..... влаштував мені виставу з 48 різьб під умовою, що за різьби отримаю до смерті місячну ренту дві тисячі марок, а з різьб зробить музей. обікрав касу і сидить в арешті, а з його обіцянки за мої різьби до сьогодні я нічого не отримав. Одним словом, за моє жито, ще й мене бито. Я це витримаю. В німецькій пресі шодня згадують лише про морд, морд і злодійство.

З приводу Різдва Христового і Нового Року бажаю Вам і Вашій Родині кріпкого здоров'я, щасливих свят.

Вам відданий Грицько зі села Братишева.

Мінхен, 6.3.1987

Дорогий мій Влодзуню!

Пишу до Вас, бо тужу за Вами. Почуваюсь до приємного обов'язку подякувати Вам за Ваш великий труд у влаштуванні виставки з моїх різьб. Але подяка для Вас ще замало лише словами. Принагідно отримаєте гарну новостворену різьбу в бронзі. Також крім подяки яку прошу ласкаво передати від мене для Пані Дарії Даревич за так гарно написану згадку в укр. пресі "Українська Думка" про різьби які були на виставці. Не пригадую собі чи на виставці були дві малого формату, це є дівчинка, що читає книжечку, і хлопець, що грає на сопілці. Якщо ці маленькі різьби були на виставці, то прошу подарувати Пані Даревич одну з цих двох. На мою думку найкраще було б хлопчика, що грає на сопілці.? Ну і крім того прошу передати від мене сердечний привіт та подяку для Пані Даревич. За її так фахово і гарно написану згадку про різьби під час виставки у Вас в Лондоні.

Я ще працюю, вчора була відкрита виставка німецьких митців і я з ними 4-рома фігурками в Haus der Kunst. Tadzio tei byi. Тадзьо був присутній, як звичайно там де вступ нічого не коштує, а крім того дають ще й добре їсти. Каталог з вище згаданої виставки вже Вам вислав. А тепер, що нового біля Вас і Вашої гарної Пані – Дружини? Буду радий якщо хоч кількома словами напишете до старого Крука, який буде радий довідатись про Вас.

Маю замір чи задум все зібрати, що дотепер створив і видати в одну цілість гарну книжку до якої включу і нові різьби та рисунки. Це поки що тільки задум, бо кожний день може змінити плани.

На цьому кінчу, обіймаю і цілую Вас з Дружиною якнайсердечніше. Вам відданий Грицько зі села Братишева.

Мінхен, 31 березня, 1987р.

Дорогий мій Влодзуню!

Пишу до Вас кілька слів, бо тужу за Вами.

Ви сказали, що велика шкода, що так далеко мешкаємо один від другого. Відомо, що Ваша присутність ділає на присутніх змістом, гумор, радості та оптимізмом.

В Старечому домі є багато вільних кімнат для гостей, які відвідують рідних мешканців в цьому домі. Так що на будуче коли б Ви заглянули до Мінхену, то в цьому домі маєте можливість замешкати зі сніданком.

Кілька днів тому моє бажання було зробити жидам дарунок і подарувати фігурку Рабіна для музею в Теля Вів. Але мій приятель Гаврилюк вірадив мені. Сказав нічого не даруй, хай куплять. Також було у мене хвилеве бажання відвідати Ізраель, Єрусалим, Вифлиєм та гору Голгофту. Не знаю звідкіля приходять мені такі бажання? Це може підсвідома Старість. Мені ще в дитинстві мої Родичі передали велику любов до віри Христової. Але самому в таку далеку подорож ще з хворим серце їхати то не добре.

Маріянка, якщо дасться намовити, то з нею може поїду, але в таку пору де немає великої спеки, горячі. В міжчасі я вирізьбив ще кілька нових фігурок. Головка дитини з хусткою відляю в гіпсі і чорно запатлюю. Це для Вас.

Дякую Вам, що даєте згадку в українській пресі про мою працю. Хлопчик зі сопілкою вишлю як буде відлито з бронзи. В Мінхені все по старому. Тадзя нема, бо поїхав до США сестрички.

Ту погода жахлива, гістерія дошева снігова буря вітри. Одинока, ще праця мене ще заспокоює. Сьогодні поляки привезли до мене гарні крадені образ з Варшави – Польщі. На продаж. Гаврилюк дещо купив. Я не зацікавлений, бо під сучасну пору нема в мене грошей. Живу скромно. Поляки вміють красти може і рацію мають. Леник відколи стов редактором Шляху Перемоги, то про мої праці перестав вістки друкувати. Заздрість і ще раз заздрість. Каже! Майстре про Вас і Ваші різьби вже так багато писали, що нема потреби більше писати. Виставка Haus der Kunst добігає поволі до кінця. На жаль крім похвал не продав ані одної фігурки. Треба погодитись з дійсністю. Дякую Вам за Ваш труд та опіку над виставкою в Лондоні. Під сучасну пору на загал люди стали ошадні видають гроші тільки на конечні і практичні речі. Але і то зміниться. На цьому кінчу дорогий мій Влодзуню. Старайтесь літом заглянути до Мінхену. Хочу ще з Вами бути.

Привіт Вам від мене і Маріянки.

Грицько Крук.

Мінхен, 15.10.1987

Дорогий мій Влодзуню!

Ваш лист втішив мене. Дякую Вам і то дуже. Пишіть частіше. Що нового біля Вас? Коли приїжджаєте до Мінхену? Ту є вільні кімнати для гостей.

Головку в бронзі висилаю Вам і то вже завтра. Хто хоче мати? І чи зможе заплатити 2.500 ДМ? (дві тисячі п'ятьсот ДМ. Прошу ласкаво в банку перерахувати на німецьку валюту. Як Вам відомо, маю гарну робітню, живу між старими каліками які є без рук і без ніг. Я здоровий, часом заглядаю за грубими бабами, але потім беру таблетки на серце. Якщо любимцеві мого мистецтва задорого то хвилево заберіть до себе, а мій приятель буде в Лондоні і забере із собою до Мінхену. Я різьблю статую В. Великого в бронзі. Замовлення дала мені П. Стецько. На гроші мушу ще чекати, бо П. Стецько виїхала на відпочинок. В. Великий буде високий на три (3) метри і стоятиме біля церкви в Мінхені. Ваших 100 ДМ вишлю Вам у другому листі.

Минулого тижня була у мене гостя, моя учениця з Швейцарії Л. Кишокевич, шкода, що грудей не має, зате її трог діточок чудесні, з якими я бавився аж три дні. Учениця Ляля Кишакевич забрала 300 рисунків на переховок. Умова була така, що рисунки отримаю на мое бажання коли забажаю. А як в міжчасі здохну, то передасть до укр. Музею в USA USA, бо ту в старечому домі і поза домом крадуть як чорні круки. Минулого тижня була зі мною комедія: хтось зробив донос на поліцію, що я став божевільним: Приїхав Професор експерт від варятів щоб мене оглянути і збадати. Перше питання було, чи я забуваю? Кажу так як гроші позичу, то забуваю віддати. Усміхнулись. Друге питання

Коли закінчилась світова війна? 1945р. Добре. Ще було кілька питань, якими задоволені були експерти з моєї відповіді. Так, що не завезли мене до дому божевільних. Ви знаєте, що Вас шаную і люблю, але, зі старим чоловіком чи бабою навіть собака не хоче бути – біжить до дітей, до старої йде як зголодніє. Це я бачив в городі де живу. Нічого робити я ще не скапітулював духовно. Працюю. На другий тиждень в четвер нім. телевізія буде в мої робітні робити фільм з проекту на пам'ятник В. Великого. Це зголосив наш священник, щоб в четвер був вдома. Поза тим нічого нового.

В Старечому домі на коридорах стрічаю похилі беззубі баби які часто відвідують туалета і кашляють. Це моделі для Рембрандта, для еспанського маляра Гойї чи Гойя? Моя моделька Юліянка приїхала з Москви. Другий раз вже не поїде. Маю ще охоту до праці. А що далі буде то побачим.

Що робить Др. Фундок. Мені Укр. Вільний Університет пропонував почесний Др. я відмовив. Др. Крук це не пасує? Як ви думаєте?? Ще не пізно.

Самітним бути є добре, а часом і зле. Рисуноків маю ще багато бо рисую далі моєю старою моделькою ту в Старечому домі. Груди в неї висять аж по коліна. Часом підіймаю догори, та нічо не помагає падають знова на долину. Завтра п'ятниця їду до говорити зі злодіями чому не віддають мені 48-50 різьб з бронзи. А може чекають на мою смерть?

Що робите? З ким любитеся?

Якщо Ваш приятель зрезигнує з купна дівчинки, то не турбуйтеся, бо я задоволений зі сучасної ситуації. Кінчу, вітаю Вас з дружиною якнайсердечніше.

Вам відданий в пошані
Григорій Крук.

Мінхен, 16.12.1987

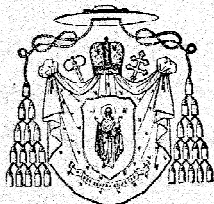
Дорогий мій Влодзуню!

В першу чергу прошу у Вас вибачення за мою довгу і неоправдану мовчанку. Ваша висилка гарних каталогів і плакату з виставки мене глибоко зворушила. Німецькі колеги оглядали, гратулювали і казали, це рідкість в історії мистецтва, що за життя мистця оцінювали та зберігали його творчість. Тому Вам і головні управі СУБУ від мене низький уклін та найсердечніша подяка. Ще одна таємниця але це тільки для Вас при зустрічі. Пані Слава Стецько має замір запропонувати Голові Управи СУБу щоб закупили Хлопця з голубом в бронзі два метри високий, але боюсь щоб Головну управу СУБу не обтяжувати забагато матеріальними видатками бо не знаю чи на це мають гроші? Під статую величини два метри мож було б виєднати для неї Площу в місті щоб всі бачили, бо зміст статуї є шляхотний, так що критика була б прихильна, загальна, бо в історії мистецтва нема твору який би був звільнений від людської критики. На старі літа працюю і стаю сентиментальним, різьблю невільницю сковану якої чую біль і стогін на Сибірі. З грубих модельок зрезигную, бо лікар поручає мені брати таблетки на біль серця. Поза тим при праці минають дні старости в домі для старців. Я не сумую. Ви знаєте, що Ван Гог і Тулюз Лотрек також покінчили життя в домі для старих. Мені є цікаво за кілько на ліцитації продали образ Ван-Гога? Пишіть прошу Вас, що нового біля Вас? Прошу поздоровіть колег з моєї молодости це є Др. Осип Фундак і П. Даниліва (Тадзьо витає Вас).

Обнімаю і цілую Вас з Родиною як якнайсердечніше Вам відданий.
Григорій Крук.

PS: Для управі СУБу напишу листа.

Слава Ісусу Христу

Ватикан, дня 9 грудня 1968

Високоповажаний Пане Скульптор !

Можете приїждати і негайно. Подайте час Вашого приїзду, котрим поїздом приїдете, щоби о.проф.Гриньох виїхав по Вас. Будете мешкати на Університеті, там харчуватись і працювати, а про проче поговоримо вже на місці.До побачення.

Во Христі відданий

+ Й о с и ф
Верховний Архиспископ і Кардинал

Високоповажаний Пан
Скульптор Григорій КРҀК
Н і м е ч и н а

НАЙВАЖЛИВІШІ ВИСТАВКИ

- 1946 Мюнхен. Будинок мистецтв. Об'єднання митців.
- 1952 Мюнхен. Будинок мистецтв.
- 1954 Париж. Галерея Сімона Бадіні.
- 1954 Лондон. Український культурний центр.
- 1954 Единбург. Український культурний центр.
- 1955 Нью-Йорк. Український науковий інститут.
- 1955 Бонн. Українське товариство.
- 1957 Рим. Палаццо Елвієтті.
- 1960 Галерея Малюра.
- 1961 Нью-Йорк. Український науковий інститут.
- 1962 Відень. Приватна галерея.
- 1963 Мюнхен. Будинок мистецтв.
- 1964 Торонто. Канада. Державна бібліотека.
- 1967 Морано. Туристичний центр.
- 1967 Мангейм. Приватна галерея.
- 1969 Мюнхен. Галерея Грімм.
- 1970 Дубровнік. Югославська національна галерея.
- 1971 Женева. Палац Петі.
- 1971 Гальбронн. Завод Рено.
- 1972 Бохум. Приватна галерея.
- 1981 Європейський парк скульптури в Віллебадессен.
- 1986 Кіхлі.(Велика Британія)
- 1988 Торонто. Канада. Канадська мистецька фундація.

Summary

The biographic account of the life and creative work of the distinguished Ukrainian sculptor Hryhoriy Kruk is exciting and instructive. His professional development started in his father's pottery in the village of Bratyshiv in Tlumach District, where the sculptor to be began learning the basics of craftsmanship and Christian values. The next important stage in his development as an artist was the professional industrial schools in Stanislav and Lviv, which added not only to his knowledge and skills but also to confidence and strength to aim at new heights. So after the apprenticeship in S. Lytvynenko's studio in Lviv H. Kruk entered Krakow Academy of Arts, which was important not only for his professional growth but also for that of many other students of Galician origin. The academic artistic education provided by one of the oldest art schools in Poland was enough to find a good job and earn a decent living, the more so because Hryhoriy graduated with honours. But he went to Berlin to become a student of the Academy of Arts there, unaware of the approaching World War II started by Germany. All the rest of his life H. Kruk lived in Munich. In his quiet studio there he created over 300 unique sculptures, which he often exhibited in Western Europe and America. He was particularly fond of representing ordinary peasants and famous Ukrainian cultural figures. His creative work was highlighted in 5 albums published abroad, yet he remained completely unknown in his native land till 1990. Only his confession letters sent from time to time to his colleagues in London, Paris, Stanislav and to his dear neighbours in Bratyshiv testified an outstanding personality of an intelligent art connoisseur who loved Ukraine most of all.

RESUME

Biograficzny szkic twórczej drogi życiowej wybitnego rzeźbiarza ukraińskiego Grygora Kruka jest porywający i umoralniający. Jego wzrost fachowy zaczął się w garncarni rodzicielskiej w Bratyszewie, co na Tłumaczczyźnie, gdzie przyszły rzeźbiarz uparcie poznawał azy fachu rzemieślniczego i przyswajał wartości chrześcijańskie. Następnym istotnym etapem na jego drodze twórczej były fachowe szkoły przemysłowe w Stanisławowie i Lwowie, które nie tylko dodały wiedzę, nawyków i umiejętności, ale i pewności i siły brać się za nowe wysokości. Więc po pracy i nauczaniu w pracowni S. Łytwynenka we Lwowie G. Kruk wstępuje do Krakowskiej akademii sztuk, która odegrała ważną rolę we wzroście fachowym nie tylko jego, ale i wielu innych studentów pochodzących z Galicji. Akademickiej edukacji artystycznej, którą dawała edukacja jedna z najstarszych szkół artystycznych Polski, było dość byle zatrudnić się i żyć przyzwoicie, tym więcej, że Grygor skończył nauczanie z odznaką. Lecz on jedzie do Berlina i zostaje się studentem Akademii sztuk, nie wiedząc, że zbliża się Druga wojna światowa, którą rozwiążą Niemcy. Całe późniejsze życie G. Kruk przeżył w Monachium. Tam w swoim cichym atelier stworzył ponad 300 swoistych rzeźbiarstw, z którymi często był na wystawach w Europie Zachodniej i Ameryce. Najbardziej lubił przedstawiać prostych chłopów i wybitnych działaczy historii kultury ukraińskiej. O jego twórczości za granicą wydano 5 albumów jednak na Ojczyźnie do 1990 r. on zostawał całkiem niewiadomy. Tylko jego listy, nadesłane swoim kolegom do Londynu, Paryżu, Stanisławu, drogim sąsiadom w Bratyszewie czasami świadczyły o nieprzeciętnej osobistości, mądrym historyku sztuki - naszym krajanie, który najbardziej kochał Ukrainę.

Ілюстрації

Дитина біженців. Теракота. 1959 р.

Дівчина з вінком. Бронза. 1946.

Очікування. Бронза. 1960.

Вагітна жінка. Бронза. 1948.

Сімя біженців. Бронза. 1938.

Юнак, що стоїть. Бронза. 1955.

Швачка. Бронза. 1946.

Продавець новорічних ялинок. Бронза. 1970.

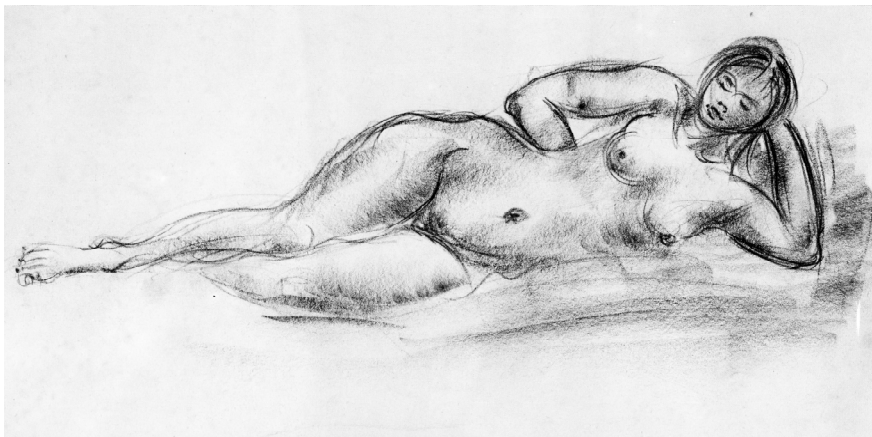

Війт. Бронза. 1969.

Сільська служниця. Бронза. 1969.

Жінка-лучник. Бронза. 1974.

Лежача натурщиця. 1974.

Селянка, що відпочиває. Бронза. 1972.

Дівчина, що сидить. Бронза. 1969.

Жінка, що лежить. Бронза. 1970.

Танцюристка. Бронза. 1975.

Рух тіла. Бронза. 1975.

Магалія Джексон. Теракота. 1958.

Селянин задуманий. Теракота. 1961.

Малюнок. 1975.

Служниця з глеком. Бронза. 1969.

Малюнок монаха. 1968

Монах з Атосу, що молиться. Бронза. 1968.

111

Монах. Бронза. 1968.

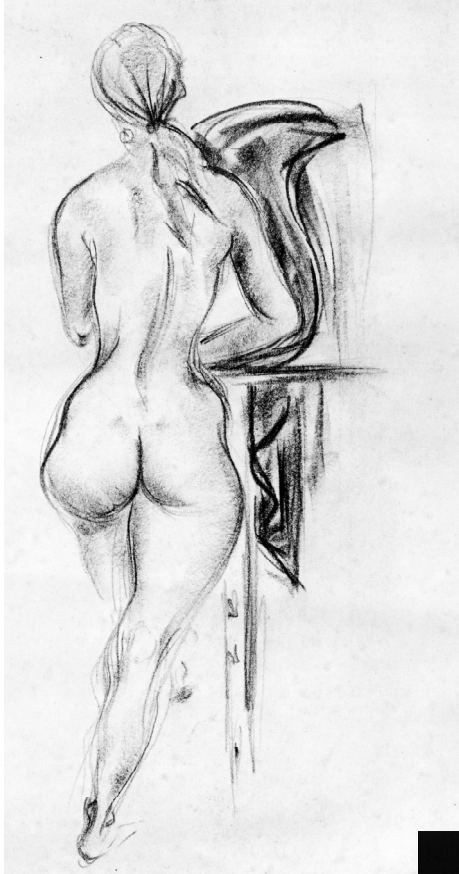
Єзуїт, що молиться. Гіпс. 1958.

Малюнок оголеної жінки. 1969.

В нудистському клубі. Теракота. 1972.

Стояча натурщиця. Олівець. 1975.

Лежача. Гіпс. 1970.

Діти з Африки. Бронза. 1973.

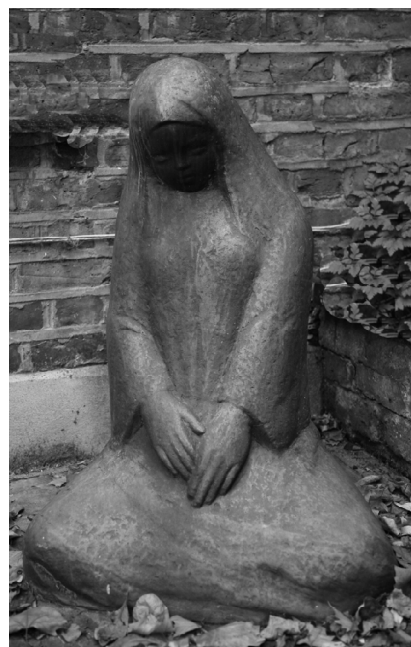
Втікачі. Мати з дитиною. Бронза. 1944.

Жінка, яка сидить на лавці в парку. Бронза. 1980.

Стояча натурщиця. Бронза. 1960.

Сирота. Бронза. 1958.

Статуя Діви для церкви "Нотр Дам де Салет". Рим. 1964

Зміст

Великий майстер бронзи	3
Скульптор Григор Крук: життя і творчість	5
Листування та відгуки про творчість	27
Критики про творчість Григора Крука	28
Листування	44
Перелік найважливіших виставок	68
Ілюстрації	71

Науково-популярне видання

Вовк М.В., Гнатюк М.В.

**Скульптор
Григор Крук:**

нарис життя і творчості

Головний редактор *Василь ГОЛОВЧАК*
Літературний редактор *Роман БАЧКУР*
Комп'ютерний набір *Анжела ШЕВЧУК*
Комп'ютерна верстка *Ігор КОСОВИЧ*
Дизайн *Михайло Гнатюк* Коректор *Роман БАЧКУР*
Дизайн обкладинки *Ігор КОСОВИЧ*

Підп. до друку 20.10.2011.
Формат 70x108/16. Папір офсет. Гарнітура «Times».
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 5,6.
Наклад 300 пр. Зам. № 77.

Видавець і виготовлювач
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76025, м. Івано-Франківськ,
вул. С. Бандери, 1, тел.: 71-56-22
E-mail: vdvcsit@pu.if.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718
від 12.12.2006